

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кафедра англійської філології та методики викладання іноземної мови

Рекомендовано до захисту

Протокол засідання кафедри № 5

від «20» листопада 2025 р.

Завідувач кафедри Морозова І. І.

(прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Виконавець:

студентка: II курсу магістратури, групи
АМПЗ-61

Вільчинська Євгенія Андріївна

Керівник роботи:

Котова Анна Володимирівна, кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри англійської
філології та методики викладання іноземної мови

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою:

кількість балів: _____

Підпис керівника

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № _____ від « _____ » _____ 2025 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ	8
1.1. Поняття риторичної компетенції у сучасній лінгводидактиці	8
1.2. Структура та складники риторичної компетенції (мовленнєвий, когнітивний, комунікативний, етичний)	11
1.3. Особливості професійної діяльності вчителя іноземних мов у риторичному аспекті	16
1.4. Психолого-педагогічні умови формування риторичної компетенції	25
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	31
2.1. Методологічні підходи до формування риторичної компетенції	31
2.2. Педагогічні інструменти формування риторичної компетентності	34
2.3. Риторичні вправи та завдання у навчанні іноземних мов	38
2.4. Зарубіжний досвід формування риторичної компетенції майбутніх педагогів	42
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ	49
3.1. Організація та етапи педагогічного експерименту	49
3.2. Констатувальний етап: рівень сформованості риторичної компетенції студентів	51
3.3. Формувальний етап: методика розвитку риторичної компетенції (комплекс вправ і завдань)	54
3.4. Контрольно-узагальнювальний етап: результати перевірки	61

ефективності методики	
Висновки до розділу 3	66
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів суспільство висуває нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Серед таких вимог особливого значення набуває сформованість риторичної компетенції, адже саме вона забезпечує ефективність професійної комунікації педагога, його вміння аргументовано, логічно й переконливо висловлювати думки, впливати на аудиторію та будувати діалогічну взаємодію з учнями.

Учитель іноземної мови постає не лише як носій знань, а й як вихователь, наставник та організатор навчально-виховного процесу. Його професійна діяльність неможлива без високого рівня комунікативної культури, у структурі якої риторична компетенція займає провідне місце. Недостатній рівень її сформованості призводить до труднощів у педагогічному спілкуванні, знижує ефективність навчального процесу, а також негативно впливає на мотивацію та результативність навчання учнів.

Актуальність обраної теми зумовлюється кількома чинниками:

- зростає роль комунікації у професійній діяльності педагога, адже школа орієнтується на діалогічні, демократичні форми взаємодії;
- сучасна методика навчання іноземних мов акцентує увагу на комунікативно-діяльнісному підході, що вимагає від учителя здатності не лише навчати іншої мови, а й демонструвати зразки переконливого мовлення;
- є нагальна потреба у підготовці вчителя нового типу – відкритого, толерантного, здатного впливати на формування особистості учня через риторичну майстерність.

Проблема формування риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов привертала увагу багатьох науковців у галузі педагогіки, психології та методики викладання іноземних мов. Теоретичні основи риторики та її зв'язок із педагогічною діяльністю розглядалися у працях О. Семенов [51],

Л. Мацько [38], Г. Сагач [49], які підкреслювали важливість розвитку культури мовлення та професійного спілкування педагога.

Аспекти риторичної компетентності у педагогічній взаємодії висвітлено у дослідженнях О. Пометун [44], І. Зязюна [22], де риторика розглядається як основа педагогічної майстерності. Питання розвитку комунікативних і риторичних умінь у процесі вивчення іноземних мов досліджували зарубіжні та українські науковці: D. Hymes [78], J. Richards [89], які вказують на необхідність інтеграції риторичних принципів у мовну освіту.

Разом з тим, проблема системного формування риторичної компетентності саме у майбутніх учителів іноземних мов залишається недостатньо розробленою, особливо в аспекті поєднання лінгвістичних, педагогічних і психологічних чинників. Це зумовлює актуальність обраної теми та потребу у проведенні цілісного дослідження, спрямованого на визначення ефективних шляхів розвитку риторичної компетентності у процесі професійної підготовки педагогів.

Отже, ступінь розробленості проблеми можна вважати частковим, що й зумовлює необхідність комплексного дослідження шляхів формування риторичної компетентності у студентів педагогічних спеціальностей, які опановують іноземну мову.

Метою магістерської роботи є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності методики формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

Для досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

1. Проаналізувати сутність поняття «риторична компетенція» у сучасній педагогіці та методиці навчання іноземних мов.
2. Визначити структуру та основні компоненти риторичної компетенції майбутнього вчителя.
3. Дослідити психолого-педагогічні умови формування риторичної компетенції.

4. Охарактеризувати сучасні підходи та освітні технології, що сприяють розвитку риторичних умінь студентів.

5. Розробити та апробувати комплекс вправ і завдань, спрямованих на формування риторичної компетенції та перевірити ефективність запропонованої методики у процесі педагогічного експерименту.

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у закладі вищої освіти.

Предметом дослідження є методика формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній:

- уточнено сутність і структуру поняття «риторична компетенція» в контексті підготовки вчителів іноземних мов;
- обґрунтовано психолого-педагогічні умови її формування;
- розроблено й апробовано комплекс вправ і завдань для розвитку риторичних умінь студентів;
- доведено ефективність інтеграції риторичних методів у процес професійної підготовки майбутніх вчителів.

Теоретичне значення: робота розширює наукові уявлення про риторичну компетенцію як складову професійної компетентності педагога, поглиблює підходи до її формування у студентів педагогічних спеціальностей.

Результати дослідження можуть бути використані:

- у процесі викладання дисциплін методичного циклу на факультетах іноземних мов;
- при організації тренінгів, спецкурсів і факультативів, спрямованих на розвиток риторичних умінь;
- у практичній діяльності викладачів і студентів для вдосконалення комунікативної культури.

Методи дослідження:

Для досягнення мети та реалізації завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження.

1. Теоретичні методи – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація – застосовано для опрацювання психолого-педагогічної, методичної та лінгвістичної літератури з питань сутності риторичної компетентності, її структури, компонентів, шляхів формування у процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

2. Емпіричні методи – спостереження, анкетування, бесіди, тестування – використовувалися для виявлення початкового рівня сформованості риторичної компетентності студентів, вивчення їхніх потреб, труднощів і ставлення до розвитку риторичних умінь у процесі навчання іноземних мов.

3. Педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) був спрямований на перевірку ефективності запропонованої методики формування риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

4. Методи кількісного та якісного аналізу результатів забезпечили можливість об'єктивно оцінити зміни у рівнях сформованості риторичної компетентності студентів після проведення експериментальної роботи та підтвердити її результативність.

Апробація дослідження проводилася на студентській науковій конференції кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (19 листопада 2025 року). На основі результатів дослідження було підготовлено і подано до друку статтю «Сучасні підходи та перспективи формування риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов».

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (96 джерел, з них – 33 іноземною мовою). Загальний обсяг становить 83 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

1.1. Поняття риторичної компетенції у сучасній лінгводидактиці

Проблема формування риторичної компетенції посідає одне з ключових місць у сучасній педагогічній та методичній науці. Адже комунікація в освітньому процесі не зводиться лише до передавання інформації – вона передбачає вплив, переконання, аргументацію та створення сприятливого комунікативного середовища. Саме ці завдання забезпечує риторична компетенція вчителя, яка розглядається як важлива складова його професійної компетентності [7, с. 12].

Історія становлення поняття «риторика» сягає ще античності. Давньогрецькі мислителі – Арістотель, Сократ, Платон – визначали риторику як «мистецтво переконання» та «здатність знаходити можливі способи впливу на кожному випадку» [5, с. 27]. У римській традиції Цицерон та Квінтіліан вважали, що риторика має ґрунтуватися не лише на майстерності мовлення, а й на моральних чеснотах оратора [62; 64]. Таким чином, ще в античності було закладено підвалини сучасного розуміння риторичної компетенції як поєднання мовних, логічних і етичних аспектів.

У сучасних наукових працях риторичну компетенцію визначають як інтегративну якість особистості, що поєднує знання законів і правил мовлення, уміння логічно будувати висловлювання, дотримуватися мовленнєвого етикету та досягати комунікативної мети шляхом впливу на адресата [8]. Таким чином, риторична компетенція охоплює як когнітивний, так і діяльнісний компоненти: знання про структуру і форми публічного виступу, уміння користуватися мовними засобами відповідно до ситуації, а також навички організації педагогічної взаємодії.

З позиції лінгводидактики риторична компетенція вчителя іноземної мови має подвійний вимір. З одного боку, вона пов'язана із загальнолюдськими законами ефективного мовлення (логічність, точність, аргументованість, емоційна виразність), а з іншого – з методикою навчання іноземної мови, де вчитель виступає взірцем мовленнєвої поведінки для учнів [11].

Варто зазначити, що у науковій літературі поняття «риторична компетенція» тісно пов'язане з категоріями «комунікативна компетентність» та «мовленнєва культура». Проте між ними існують відмінності. Комунікативна компетентність охоплює ширший спектр знань і вмінь, пов'язаних з оволодінням мовою, культурою спілкування, соціолінгвістичними і стратегічними аспектами мовленнєвої діяльності. Натомість риторична компетенція акцентує на переконливості, логічності та впливовості мовлення, тобто орієнтована на результат комунікації [17, с. 56].

У другій половині ХХ століття відбулося розширення поняття риторики – від класичного красномовства до педагогічної комунікації. З'являються дослідження, у яких риторика розглядається як складова педагогічної майстерності вчителя [66, с. 33]. У зарубіжній педагогіці широко використовується поняття *rhetorical literacy*, яке означає здатність не тільки продукувати текст чи висловлювання, а й будувати комунікативну стратегію, що впливає на адресата [66, с. 141].

Дослідники підкреслюють, що риторична компетенція складається з кількох взаємопов'язаних компонентів:

- когнітивного (знання риторичних законів, правил аргументації, композиції виступу);
- операційно-діяльнісного (уміння підбирати мовні засоби, володіти технікою мовлення, використовувати невербальні засоби спілкування);
- мотиваційно-ціннісного (усвідомлення значення культури мовлення, націленість на ефективну комунікацію);

- рефлексивного (здатність оцінювати власне мовлення, виправляти недоліки, самовдосконалюватися) [43; 47].

Сучасні українські дослідники підкреслюють, що риторична компетенція вчителя іноземних мов має багатовимірну структуру. До неї входять не лише когнітивні та мовленнєві вміння, але й стратегічний та інтерактивний компоненти. Стратегічний компонент забезпечує вибір оптимальної моделі поведінки у комунікативній ситуації, а інтерактивний – здатність будувати взаємодію з аудиторією, враховуючи її особливості [20].

Особливу увагу слід приділити тому, що риторична компетенція є не стільки природним даром, скільки результатом систематичного навчання й тренування. Педагогічна практика доводить, що навіть здібні студенти відчують труднощі у сфері публічних виступів, аргументації, ведення дискусії. Тому у процесі професійної підготовки майбутніх учителів необхідно створювати умови для розвитку їхніх риторичних умінь, використовуючи вправи, дискусії, рольові ігри, тренінги, що сприяють формуванню досвіду ефективного мовлення [47; 48].

Практика показує, що студенти-магістри, навіть володіючи достатнім рівнем лінгвістичних знань, часто відчують труднощі у сфері публічного виступу. Вони схильні до монотонного мовлення, невміння підтримати контакт із аудиторією, недостатньо володіють невербальними засобами комунікації [68, с. 98]. Це свідчить про необхідність включення у навчальні програми спеціальних курсів із риторики, де увага приділяється не лише теоретичним значенням, а й формуванню практичних навичок.

Важливим є й культурологічний аспект. Адже майбутній учитель іноземної мови виступає посередником між культурами. Він має не лише навчати граматики й лексики, а й демонструвати високий рівень риторичної культури, що передбачає повагу до співрозмовника, дотримання принципів етичності та толерантності [59].

У зарубіжній педагогіці спостерігається тенденція інтеграції риторики у професійну підготовку вчителів. Наприклад, у США та Великій Британії майбутні педагоги проходять спеціальні тренінги з public speaking, debating та academic writing, які спрямовані на розвиток риторичних умінь [89, с. 212]. Подібні підходи поступово знаходять відображення і в українській системі освіти, однак ще потребують системного впровадження.

Таким чином, риторична компетенція у сучасній лінгводидактиці визначається як інтегральна характеристика педагога, що поєднує знання, уміння й ціннісні орієнтації у сфері ефективного мовлення. Її формування є важливим завданням професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, оскільки забезпечує успішність їхньої педагогічної діяльності та позитивний вплив на особистісний розвиток учнів.

1.2. Структура та складники риторичної компетенції (мовленнєвий, когнітивний, комунікативний, етичний)

Риторична компетенція є складним, багатогранним утворенням, яке поєднує в собі знання, уміння, навички та ціннісні орієнтації, необхідні для ефективною комунікації. У сучасній педагогіці її розглядають як інтегративну якість особистості майбутнього вчителя, що забезпечує здатність організовувати педагогічне спілкування, впливати на аудиторію та досягати комунікативних цілей [7, с. 27].

Формування риторичної компетенції є важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. У сучасному освітньому просторі риторика розглядається не лише як мистецтво красномовства, а й як система знань і вмінь, що сприяють розвитку комунікативної культури особистості, формуванню навичок ефективною взаємодії в різних педагогічних і міжкультурних ситуаціях [50, с. 45].

Риторична компетенція визначається як інтегративна якість, що поєднує мовленнєві, комунікативні, когнітивні та соціокультурні уміння, необхідні для переконливого і результативного мовлення [37]. На думку дослідників, вона охоплює декілька ключових складових:

- мовну (володіння нормами мови, стилістичними засобами, інтонацією);
- комунікативну (уміння адаптувати висловлювання до адресата, враховувати ситуацію спілкування);
- когнітивну (здатність логічно структурувати думку, аргументувати, узагальнювати);
- емоційно-ціннісну (уміння впливати на слухачів через інтонацію, жести, емоційність мовлення) [88, с. 30].

У науковій літературі існують різні підходи до визначення структури риторичної компетенції. Одні автори вбачають її у поєднанні когнітивного, операційно-діяльнісного й мотиваційного компонентів [8], інші додають ціннісно-рефлексивний та емоційно-виразний складники [11, с. 56]. Незважаючи на відмінності в деталях, більшість дослідників сходяться на тому, що риторична компетенція охоплює як інтелектуальний рівень (знання законів мовлення), так і практичний (уміння будувати й реалізувати комунікативні стратегії).

Когнітивний компонент охоплює знання про закони і правила риторики, види мовленнєвих жанрів, техніку аргументації та логічні засади побудови висловлювань. Майбутній учитель іноземної мови має орієнтуватися в різних стилях і формах публічного виступу: від академічної лекції до вільної дискусії [17, с. 33]. Цей складник формує підґрунтя для усвідомленого вибору мовленнєвих стратегій.

Особливого значення набуває знання риторичних законів, сформульованих ще античними мислителями – закону доцільності, закону відповідності змісту і форми, закону логічності. Вони зберігають актуальність і

сьогодні, адже дозволяють майбутньому педагогу будувати висловлювання, що є зрозумілими та переконливими для учнів [5, с. 102].

Операційно-діяльнісний компонент відображає вміння і навички, необхідні для практичного використання знань у реальних умовах комунікації. Сюди належать уміння:

- логічно структурувати виступ;
- використовувати вербальні й невербальні засоби комунікації;
- володіти інтонаційними й ритміко-мелодійними засобами мови;
- організувати діалогічну взаємодію з аудиторією [47, с. 75].

Наприклад, під час навчання іноземної мови вчитель має продемонструвати, як правильно формулювати аргументи, як ставити відкриті запитання, як коректно реагувати на відповіді учнів. Усе це потребує не лише знання мовних норм, а й розвинених риторичних умінь [59, с. 88].

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає усвідомлення майбутнім учителем значущості культури мовлення й риторичної майстерності для його професійної діяльності. Якщо студент розуміє, що від рівня його комунікативних умінь залежить успіх навчально-виховного процесу, він буде прагнути до вдосконалення риторичних навичок [27].

Ціннісне ставлення до культури слова проявляється у повазі до співрозмовника, дотриманні норм мовленнєвої етики, готовності вести конструктивний діалог. Таким чином, риторична компетенція не може бути зведена лише до технічних умінь – вона включає моральний аспект [66, с. 137].

Важливою складовою риторичної компетенції є здатність надавати мовленню емоційної виразності, яка підсилює вплив на аудиторію. Інтонація, пауза, темп, сила голосу, використання невербальних засобів (жести, міміка) створюють додатковий комунікативний ефект [89, с. 65]. Для вчителя іноземної мови цей компонент має особливе значення, оскільки він часто працює з підлітками, чия увага і мотивація значною мірою залежать від емоційного забарвлення мовлення педагога.

Рефлексія є необхідною умовою вдосконалення риторичних умінь. Майбутній учитель має вміти оцінювати власні виступи, виявляти сильні та слабкі сторони, вносити корективи. Це забезпечує постійний процес саморозвитку й самовдосконалення [4; 64; 68]. Рефлексивний компонент також передбачає здатність критично оцінювати чужі висловлювання, визначати їхню аргументованість, логічність і відповідність комунікативній ситуації. Завдяки цьому формуються навички не лише продукування, а й аналізу риторичних практик.

Усі зазначені компоненти функціонують у тісному взаємозв'язку. Когнітивний складник без операційно-діяльнісного залишається суто теоретичним знанням, а без мотиваційно-ціннісного – формальним набором навичок. Лише їхнє поєднання створює цілісну риторичну компетенцію майбутнього педагога [20, с. 83].

Вивчення риторики у процесі підготовки вчителів іноземних мов має давню традицію. У вітчизняній педагогіці підкреслюється, що риторична культура педагога є запорукою його професійного успіху, оскільки саме мовлення є головним інструментом педагогічного впливу [44]. Зарубіжні науковці також наголошують на важливості формування риторичних навичок у майбутніх викладачів, підкреслюючи їхній вплив на авторитет учителя, організацію навчальної взаємодії та підвищення мотивації студентів [96, с. 67].

Особливістю риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов є її двовимірність: по-перше, вона пов'язана з умінням будувати мовлення іноземною мовою, а по-другу – з необхідністю володіння засобами риторики рідною мовою, що формує загальний стиль педагогічної діяльності [65]. У цьому контексті важливим є міждисциплінарний підхід, який дозволяє поєднувати мовну підготовку з розвитком комунікативної і педагогічної майстерності [48; 66].

Дослідники зазначають, що риторична компетенція виконує кілька функцій у професійній підготовці вчителя іноземних мов:

- інформаційно-комунікативну – забезпечує ефективну передачу знань та організацію навчальної взаємодії;
- мотиваційну – сприяє формуванню позитивного ставлення студентів до предмета;
- регулятивну – дозволяє управляти процесом комунікації та врегульовувати конфліктні ситуації;
- ціннісно-орієнтаційну – формує культуру мовлення та етичні норми педагогічної діяльності [74, с. 41].

Незважаючи на значний науковий інтерес, проблема формування риторичної компетенції у студентів педагогічних закладів залишається актуальною. Однією з головних труднощів є обмежений досвід публічних виступів та невміння аргументовано висловлювати власну позицію [29]. Сучасні дослідження показують, що найбільш ефективними методами розвитку риторичної компетенції є інтерактивні технології: дебати, рольові ігри, презентації, тренінги з публічних виступів [80, с. 54]. Вони дозволяють студентам не лише оволодіти риторичними знаннями, а й відпрацювати практичні навички в реальних умовах педагогічного спілкування.

Крім того, важливою умовою є використання інноваційних освітніх технологій. Викладачі, які залучають ІКТ (онлайн-дебати, віртуальні презентації, цифрові платформи для тренування мовлення), сприяють формуванню у студентів умінь працювати з різними аудиторіями та каналами комунікації. Це особливо актуально для підготовки вчителів іноземних мов, оскільки вони часто працюють у багатокультурному середовищі.

Таким чином, формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов є комплексним процесом, що потребує поєднання теоретичних знань і практичного досвіду. Воно має ґрунтуватися на інтеграції риторики з педагогічними дисциплінами, застосуванні інтерактивних методів і використанні сучасних технологій навчання [19; 64].

1.3. Особливості професійної діяльності вчителя іноземних мов у риторичному аспекті

У професійній діяльності вчителя іноземних мов риторика займає центральне місце, адже саме мовлення є головним інструментом педагогічного впливу. Якщо для викладача будь-якої дисципліни важливим є вміння чітко й логічно викладати навчальний матеріал, то для вчителя іноземних мов ця здатність має подвійне значення: він формує іншомовну комунікативну компетентність учнів і водночас є зразком культури мовлення [12].

Сучасна школа потребує такого педагога, який здатний ефективно реалізувати функції мовного посередника, фасилітатора й наставника. Це означає, що риторична компетенція вчителя іноземних мов виходить за межі лише володіння технікою мовлення: вона охоплює вміння будувати комунікативні стратегії, створювати позитивний психологічний клімат на уроці, аргументувати й переконувати [41].

Вчитель іноземної мови повинен постійно поєднувати три ролі: мовця, організатора навчального процесу та моделі для наслідування. Усі ці ролі реалізуються через риторичну діяльність, що робить її фундаментальною складовою професійної майстерності [54, с. 33].

Ключовим аспектом риторичної діяльності є мовна особистість педагога. Вона визначається рівнем володіння як рідною, так і іноземною мовами, умінням добирати мовні засоби відповідно до мети, аудиторії та ситуації спілкування. Науковці підкреслюють, що мовна особистість учителя іноземних мов має бути поліфонічною: він виступає як носій власної мовної культури й як провідник іншої мовної традиції [78, с. 99].

Важливе місце займає культура мовлення, яка проявляється у правильності, яка проявляється у правильності, точності, виразності та доцільності висловлювання. У риторичному аспекті це означає, що вчитель повинен не тільки володіти іноземною мовою на високому рівні, але й

демонструвати мовну зразковість для учнів. Адже мова викладача стає своєрідним еталоном, за яким учні вибудовують власні мовні практики [45; 52].

Особливістю професійної діяльності вчителя іноземних мов є також потреба у двокодовій риторичній компетентності: педагог має вміння вибудовувати переконливе мовлення як у рідній, так і в іноземній мові. Така здатність передбачає високий рівень володіння стилістичними ресурсами, інтонаційними моделями, невербальними засобами комунікації обома мовами [89, с. 66].

Крім того, вчитель іноземних мов виконує роль мовної моделі. Його мовлення формує у школярів уявлення про мовну норму, комунікативні стандарти та риторичні стратегії. Невипадково науковці зазначають, що ефективність викладання іноземної мови безпосередньо залежить від рівня риторичної культури педагога [36].

Таким чином, мовна особистість учителя іноземних мов у риторичному аспекті характеризуються багатограністю: це і зразковість мовлення, і здатність до двомовної комунікації, і вміння адаптувати риторичні стратегії до різних ситуацій навчального процесу.

Однією з провідних функцій риторичної компетенції педагога є комунікативна. Вчитель іноземної мови не лише передає знання, але й постійно взаємодіє з учнями, спрямовує їхню діяльність, мотивує, створює умови для співпраці. Усі ці процеси реалізуються у формах мовленнєвої взаємодії – діалозі, дискусії, переконуванні, аргументації [69, с. 74].

Риторична діяльність педагога в комунікативному вимірі передбачає вміння:

- правильно вибудовувати діалог із учнями;
- враховувати їхній рівень мовної підготовки;
- використовувати стратегії заохочення й підтримки;
- застосовувати риторичні засоби для стимулювання мислення й мовлення школярів.

Завдяки цьому урок перетворюється на простір діалогічного спілкування, а не лише односторонньої передачі інформації. Як зазначають дослідники, педагогічний діалог вимагає від учителя особливої чутливості до адресата, вміння слухати, реагувати на репліки учнів і формулювати зрозумілі відповіді [30, с. 59].

Уміння організувати комунікацію на уроці іноземної мови має подвійну цінність. По-перше, воно дозволяє підтримувати ефективний навчальний процес. По-друге, воно саме стає моделлю для учнів, які засвоюють не лише мовні одиниці, а й правила мовленнєвої поведінки, риторичні стратегії та комунікативні норми. Таким чином, педагог у процесі комунікації не лише навчає іноземної мови, а й виховує культуру спілкування.

Особливу роль відіграє вміння організувати дискусію. Дискусія – це одна з найскладніших форм педагогічної взаємодії, адже вона вимагає від учителя навичок аргументації, керування перебігом розмови, підтримання балансу між різними точками зору. У риторичному аспекті здатність учителя іноземних мов ініціювати й підтримувати дискусії має велике значення, оскільки саме такі форми роботи найефективніше розвивають у школярів навички комунікації, критичного мислення та культури висловлювань [77, с. 87].

Важливо підкреслити, що комунікативна компетентність учителя іноземних мов нерозривно пов'язана з його психолого-педагогічними здібностями. Риторична діяльність вимагає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, вміння адаптувати мовлення до рівня класу, створювати атмосферу довіри. Недарма сучасна методика викладання підкреслює значення емпатії, педагогічної толерантності та партнерської позиції педагога у процесі навчання іноземних мов [69, с. 75].

У контексті риторики важливим є й вміння педагога використовувати невербальні засоби комунікації: інтонацію, міміку, жести, паузи. Вони не лише доповнюють мовне повідомлення, а й створюють емоційний фон уроку,

допомагають акцентувати увагу на ключових моментах. Риторична культура вчителя проявляється саме у вмінні поєднувати вербальні та невербальні засоби для досягнення педагогічних цілей [30, с. 61].

Отже, комунікативний аспект риторичної діяльності вчителя іноземних мов охоплює широкий спектр умінь: від організації діалогу й дискусії до використання невербальних засобів впливу. Усі ці компоненти забезпечують ефективність професійної діяльності педагога, а також створюють умови для формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності.

Риторична компетентність учителя іноземних мов завжди функціонує у певному психологічному та педагогічному контексті. Вона не може розглядатися лише як володіння технікою мовлення чи знанням правил побудови аргументації, адже педагогічне спілкування відбувається у ситуаціях, де важливими є емоційний клімат, індивідуальні особливості учнів та їхня мотивація. Саме тому риторичну діяльність педагога слід вивчати з урахуванням психолого-педагогічних чинників [33].

Одним із ключових моментів є мотиваційна функція риторики. Виступаючи перед учнями, учитель іноземних мов має не лише інформувати чи інструктувати, а й спонукати до активної діяльності, зацікавлювати навчальним матеріалом, створювати позитивне ставлення до предмета. Успішне виконання цього завдання безпосередньо залежить від уміння педагога застосовувати мовні й риторичні засоби впливу на емоційну сферу учнів [70; 71].

Не менш важливим є питання керування емоціями у педагогічному спілкуванні. Риторика вчителя повинна бути емоційно врівноваженою, доброзичливою, орієнтованою на підтримання психологічного комфорту в класі. Дослідники підкреслюють, що надмірна категоричність або монотонність мовлення негативно впливають на ефективність засвоєння матеріалу, тоді як емоційна виразність і інтонаційна різноманітність стимулюють увагу та спряжують формуванню позитивного емоційного тла [2; 3; 57].

Особливої уваги заслуговує вміння педагога долати бар'єри спілкування. У процесі викладання іноземної мови часто виникають ситуації, коли учні відчують страх помилитися, невпевненість у власних мовних здібностях або небажання брати участь у діалозі. У таких випадках риторична майстерність учителя полягає у створенні атмосфери підтримки, у використанні стратегій позитивної оцінки, у вмінні підбадьорити й мотивувати до подальших спроб. Психологи підкреслюють, що саме педагогічна риторика здатна зруйнувати «мовний бар'єр» і перетворити процес вивчення іноземної мови на захопливий і доступний [50; 63].

У психолого-педагогічному вимірі риторична діяльність учителя також вимагає розвитку емпатії – здатності відчувати стан співрозмовника, реагувати на його емоції й потреби. Для вчителя іноземних мов емпатія має особливе значення, адже навчання нової мови завжди пов'язане з переживанням труднощів і невдач. Педагог, який демонструє емпатійність у мовленні, створює атмосферу довіри й партнерства, що значно підвищує результативність навчання [33, с. 45].

Варто згадати і про індивідуальний підхід у риторичній діяльності вчителя. Адресованість мовлення конкретній аудиторії означає, що педагог повинен враховувати рівень мовної підготовки класу, його інтереси, стиль навчання, а також соціально-культурні особливості учнів. Риторична компетенція передбачає гнучкість у виборі мовних засобів, адаптацію стилю мовлення до різних ситуацій та рівнів сприйняття [71, с. 57].

Отже, психолого-педагогічні особливості риторичної діяльності вчителя іноземних мов полягають у поєднанні мотиваційної, емоційно-регулювальної, емпатійної та індивідуалізуючої функції. Саме завдяки цим аспектам мовлення педагога перетворюється на потужний засіб навчання й виховання, сприяючи як ефективності уроку, так і розвитку особистості учнів.

У методичному плані риторична діяльність учителя іноземних мов проявляється передусім у тому, як він організовує навчальний процес. Власне,

методика викладання – це не лише вибір вправ і завдань, а й уміння педагога подати матеріал у переконливій, логічній та доступній формі. Тому риторична компетенція стає ключовим чинником ефективності уроку [57].

Важливим елементом є структура уроку. Від вступного слова вчителя залежить увага та налаштування учнів на роботу. Уміння педагога у короткій, чіткій та образній формі сформулювати мету заняття, зацікавити темою, створити емоційний фон – це безпосереднє виявлення риторичної майстерності. Дослідження показують, що навіть у межах стандартного уроку вчитель іноземних мов витрачає понад 70% часу на мовленнєву діяльність, а отже, риторичний компонент фактично визначає успіх заняття [62, с. 119].

Методичний аспект також включає вибір риторичних стратегій відповідно до завдань уроку. Наприклад, під час пояснення граматичного матеріалу доречно застосовувати стратегію логічного доведення, коли педагог крок за кроком підводить учнів до самостійного правила. У процесі розвитку навичок говоріння більш ефективною є стратегія стимулювання, коли вчитель використовує запитання, риторичні прийоми, емоційні акценти, щоб мотивувати школярів до висловлювань [90, с. 64].

Особливе значення має використання риторичних прийомів у різних видах діяльності. Так, під час аудіювання педагог має не просто давати інструкції, а формулювати їх чітко, лаконічно й водночас мотивуюче. У говорінні вчитель застосовує приклади, образні вирази, елементи діалогу. У письмі – коментує та аргументує власні оцінки, створюючи ситуацію довіри та співпраці. Це свідчить про те, що методика викладання іноземних мов нерозривно пов'язана з риторикою [22].

До методичного аспекту належить і створення освітнього середовища, яке сприяє розвитку комунікативної активності учнів. Риторична культура вчителя проявляється у тому, як він формулює завдання, дає інструкції, оцінює відповіді учнів. Навіть тон, інтонація й лексичний вибір педагога можуть або стимулювати бажання брати участь у спілкуванні, або навпаки – знижувати

мотивацію. Тому сучасні методичні підходи наголошують на важливості риторичного компонента як невід'ємної складової педагогічної майстерності. [57, с. 74].

Отже, методичний аспект риторичної діяльності вчителя іноземних мов полягає у вмінні застосовувати риторичні прийоми на всіх етапах уроку, у виборі стратегій залежно від навчальних завдань, у створенні сприятливого освітнього середовища. Саме методика, підкріплена риторичною компетенцією, забезпечує ефективність професійної діяльності вчителя.

У сучасному глобалізованому світі професійна діяльність учителя іноземних мов неможлива без урахування міжкультурного виміру. Педагог не лише навчає мови, а й формує у школярів здатність до діалогу культур, толерантність і готовність до взаємодії з носіями інших традицій. Це означає, що риторична компетентність вчителя має включати вміння адаптувати власні риторичні стратегії відповідно до культурних відмінностей [18].

У різних культурах існують відмінності у способах аргументації, побудові мовленнєвого впливу, використанні невербальних засобів. Наприклад, англо-американська традиція характеризується прямолінійністю та акцентом на чітких доказах, тоді як східні культури часто надають перевагу непрямим формам переконання, апеляції до колективних цінностей. Учитель іноземних мов, володіючи знаннями про такі розбіжності, може краще пояснити їх учням і виробити адекватні моделі поведінки [75, с. 91].

З огляду на це, міжкультурна риторична компетенція педагога передбачає:

- уміння пояснювати відмінності у мовленнєвих нормах різних культур;
- формування у школярів чутливості до культурних кодів;
- демонстрацію риторичних стратегій, прийнятих у багатокультурному середовищі;
- уникнення культурних бар'єрів у процесі комунікації.

Таким чином, риторика вчителя іноземних мов стає інструментом міжкультурного посередництва, що поєднує навчання мовних структур із формуванням культури спілкування на засадах поваги й толерантності [49].

У сучасних умовах професійна діяльність учителя іноземних мов немислима без застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Риторичний аспект цієї діяльності також зазнає трансформацій: педагог має володіти навичками ефективної комунікації у цифровому середовищі, вміти використовувати онлайн-платформи, презентаційні програми, відео- та аудіоматеріали для посилення риторичного впливу [34].

Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям учитель отримує можливість урізноманітнити власне мовлення, підкріплюючи його візуальними й мультимедійними елементами. Це сприяє більшій переконливості й наочності інформації. Наприклад, використання інтерактивних презентацій або віртуальних дошок дозволяє не лише пояснити матеріал, але й зробити його емоційно виразним, логічно структурованим і більш доступним для учнів [86, с. 53].

Крім того, у цифровому просторі риторика педагога набуває нових форм: онлайн-уроки, відеолекції, навчальні блоги чи подкасти. Тут актуальними стають уміння дотримуватися чіткості й стислості викладу, працювати з інтонацією й темпом мовлення, враховувати специфіку дистанційної аудиторії. Сучасні дослідження показують, що ефективність онлайн-комунікації значною мірою залежить від того, наскільки педагог здатний риторично організувати свій виступ [76, с. 74].

Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій у риторичній діяльності вчителя іноземних мов не лише розширює методичні можливості, а й вимагає розвитку нових форм риторичної компетентності, пристосованої до цифрового навчального простору.

Отже, аналіз професійної діяльності вчителя іноземних мов у риторичному аспекті показав, що вона є багатогранною і включає мовний,

комунікативний, психолого-педагогічний, методичний, міжкультурний та цифровий виміри.

1. Мовна особистість учителя виступає моделлю для учнів, поєднуючи в собі рідномовний та іншомовний код, забезпечуючи зразковість мовлення.

2. Комунікативна діяльність педагога реалізується через діалог, дискусію, аргументацію та переконання, формуючи у школярів культуру мовлення.

3. Психолого-педагогічний аспект риторики виявляється у вмінні мотивувати, регулювати емоції, долати бар'єри спілкування, виявляти емпатію та індивідуальний підхід.

4. Методична складова полягає у використанні риторичних прийомів на всіх етапах уроку, виборі стратегій залежно від завдань та створенні комунікативно сприятливого середовища.

5. Міжкультурний компонент передбачає адаптацію риторичних стратегій до культурних відмінностей і формування у школярів навичок діалогу культур.

6. Інформаційно-комунікаційні технології вимагають від педагога вміння ефективно реалізувати риторичну діяльність у цифровому освітньому просторі.

Таким чином, риторична компетентність учителя іноземних мов є системним утворенням, що забезпечує не лише ефективність навчання, але й формування у школярів іншомовної комунікативної культури, розвиток критичного мислення та підготовку до міжкультурної взаємодії.

1.4. Психолого-педагогічні умови формування риторичної компетенції

Формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов є складним процесом, що вимагає врахування як психологічних, так і педагогічних чинників. Оскільки риторика передбачає не лише технічне володіння мовою, але й уміння впливати на свідомість і почуття слухачів, психолого-педагогічні умови стають базовою передумовою її ефективного формування [4, с. 34].

У даному підрозділі розглянемо ключові психолого-педагогічні умови розвитку риторичної компетенції, серед яких: мотиваційна сфера, комунікативна готовність, розвиток критичного мислення, емоційна регуляція, створення сприятливого освітнього середовища, індивідуалізація та інтерактивність навчального процесу.

Мотивація є провідним чинником у процесі формування риторичної компетенції. Вона визначає активність студентів, їхню готовність до саморозвитку та вдосконалення власних мовленнєвих навичок. Дослідження показують, що без внутрішньої мотивації процес опанування риторичних стратегій втрачає системність і глибину [23; 24].

Мотиваційна сфера охоплює:

- пізнавальні мотиви (інтерес до риторики, прагнення вдосконалити комунікацію);
- професійні мотиви (усвідомлення значущості риторики у вчительській діяльності);
- соціальні мотиви (бажання впливати на інших, бути лідером у колективі);
- особистісні мотиви (самореалізація, розвиток впевненості).

Формування мотивації можливе через використання активних методів навчання: дискусій, рольових ігор, публічних виступів, які створюють ситуацію успіху та дають студентам відчуття значущості власних досягнень [25; 39].

Однією з головних психолого-педагогічних умов формування риторичної компетенції є розвиток комунікативної готовності студентів. Це поняття охоплює впевненість у власних силах, здатність організовувати мовлення, долати бар'єри спілкування та враховувати індивідуальні особливості співрозмовників [60].

Комунікативна готовність проявляється у:

- умінні підтримувати контакт з аудиторією;
- адекватному використанні мовних і невербальних засобів;
- здатності швидко реагувати на зміну ситуації спілкування;
- психологічній стійкості у стресових умовах публічного виступу.

У педагогічному процесі розвиток комунікативної готовності забезпечується шляхом моделювання ситуацій публічного мовлення, використання інтерактивних вправ та створення умов для поступового подолання страху перед виступами [68, с. 59].

Риторична компетенція неможлива без критичного мислення, адже риторика базується на логічному аргументуванні, умінні аналізувати інформацію, виявляти сильні й слабкі сторони позиції. Викладачі повинні орієнтувати навчання не лише на відтворення готових моделей мовлення, а й на розвиток у студентів здатності оцінювати достовірність інформації та будувати переконливі аргументи [72, с. 88].

Серед психолого-педагогічних методів розвитку критичного мислення можна назвати:

- аналіз автентичних текстів та промов;
- порівняння різних точок зору;
- навчання технікам аргументації й контраргументації;
- розвиток уміння формулювати висновки на основі фактів [87, с. 132].

Публічне мовлення нерозривно пов'язане зі стресом. Для багатьох студентів бар'єром на шляху до риторичної компетентності стає страх сцени,

невпевненість або хвилювання. Тому важливою умовою є розвиток навичок емоційної регуляції [26].

Психолого-педагогічні підходи у цьому напрямі включають:

- навчання технікам релаксації та дихальним вправам;
- формування позитивної установки на публічний виступ;
- створення атмосфери підтримки в навчальному колективі;
- проведення тренінгів, спрямованих на подолання страху перед аудиторією [84, с. 63].

Сприятливе освітнє середовище – одна з провідних педагогічних умов формування риторичної компетенції. Воно має бути орієнтованим на відкритий діалог, взаємоповагу й партнерство між викладачем і студентами [46].

Важливими характеристиками такого середовища є:

- демократичний стиль спілкування;
- можливість висловлювати власну думку без страху осуду;
- організація навчальних ситуацій, що імітують реальні комунікативні завдання;
- підтримка творчої ініціативи студентів.

Дослідження свідчать, що навчальне середовище, орієнтоване на співпрацю, значно підвищує рівень готовності студентів до публічних виступів та стимулює розвиток їхньої риторичної компетентності [95, с. 98].

Умова ефективного формування риторичної компетенції – це врахування індивідуальних особливостей студентів. Одні легко опановують техніки публічного мовлення, інші потребують більше часу і підтримки. Індивідуалізація дозволяє враховувати рівень мовної підготовки, психологічні особливості, стиль мислення та комунікативний досвід [51, с. 74].

Інтерактивність, своєю чергою, створює умови для активного залучення студентів у процес навчання. Використання дискусій, дебатів, проєктної діяльності, аналізу відеозаписів виступів сприяє глибшому усвідомленню власних риторичних можливостей і шляхів їхнього розвитку [79, с. 57].

Отже, формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов можливе лише за умови комплексного врахування психолого-педагогічних чинників. Ключовими з них є:

- розвиток мотивації та професійної спрямованості;
- комунікативна готовність і впевненість у публічному мовленні;
- формування критичного мислення;
- оволодіння навичками емоційної регуляції;
- створення сприятливого освітнього середовища;
- індивідуалізація та інтерактивність навчального процесу.

Усі ці умови формують основу для успішного оволодіння риторичною компетенцією, яка є важливою складовою професійного становлення майбутнього вчителя іноземних мов.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було здійснено теоретичний аналіз проблеми формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов. Розгляд різних аспектів досліджуваної проблематики дозволив визначити основні підходи до розуміння поняття «риторична компетенція» та окреслити її роль у системі професійної підготовки майбутнього педагога.

Проведений аналіз дав змогу встановити, що риторична компетенція є інтегрованим утворенням, яке поєднує мовні, комунікативні, логіко-аргументативні, психологічні та педагогічні складові. Для майбутнього вчителя іноземних мов ця компетенція виступає не лише інструментом педагогічної взаємодії, а й засобом професійної самореалізації, адже саме якість мовленнєвої поведінки педагога формує авторитет у студентів і колег, визначає успішність навчально-виховного процесу.

Важливою складовою риторичної компетенції є здатність до ефективного використання мовних ресурсів, аргументації, впливу на слухача. Учитель іноземних мов має володіти вмінням добирати риторичні засоби відповідно до конкретної педагогічної ситуації, забезпечуючи не лише передачу знань, а й формування у школярів власної культури спілкування. Таким чином, риторична компетентність є обов'язковою передумовою якісного іншомовного навчання.

Особливе місце у професійній діяльності вчителя займає риторика як інструмент міжособистісної та міжкультурної комунікації. В умовах глобалізації та розширення контактів із представниками інших культур педагог повинен вміти адаптувати власні риторичні стратегії відповідно до соціокультурних відмінностей. Це дозволяє йому виступати посередником між різними культурами, формуючи у школярів толерантність і готовність до діалогу.

Розглянуто й сучасні тенденції, які суттєво змінюють характер риторичної діяльності вчителя. Використання інформаційно-комунікаційних технологій вносить нові вимоги до мовленнєвої поведінки педагога, адже у цифровому середовищі необхідно вміти не лише організувати навчальний процес, а й донести матеріал переконливо, логічно й емоційно виразно. Це означає, що сучасний учитель повинен поєднувати класичні риторичні уміння х навичками цифрової комунікації.

У межах розділу було проаналізовано також психолого-педагогічні умови формування риторичної компетенції. Встановлено, що ключовими чинниками є: мотивація, комунікативна готовність, розвиток критичного мислення, здатність до емоційної регуляції, створення сприятливого освітнього середовища та індивідуалізація навчання. Саме вони визначають можливість студентів долати страх публічного виступу, розвивати впевненість у власних силах, здобувати досвід успішної комунікації.

Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що риторична компетенція вчителя іноземних мов – це не лише частина його професійної майстерності,

але й показник педагогічної культури загалом. Без її цілеспрямованого формування неможливо досягти високих результатів у навчанні іншомовної комунікації, оскільки учні насамперед орієнтуються на мовленнєву поведінку педагога як на зразок.

Таким чином, у результаті розгляду теоретичних засад дослідження можна зробити кілька узагальнень, а саме, риторична компетенція є необхідним компонентом професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов, оскільки забезпечує ефективність педагогічної взаємодії та успішність навчання. Вона поєднує мовні, логічні, комунікативні, психологічні та методичні елементи, що робить її інтегрованим феноменом. Професійна діяльність учителя в риторичному аспекті включає міжкультурний та цифровий компоненти, що визначають сучасні вимоги до його мовленнєвої поведінки. Психолого-педагогічні умови формують підґрунтя для розвитку риторичної компетентності, створюючи сприятливе середовище для особистісного й професійного зростання майбутніх педагогів.

Отже, риторична компетентність розглядається як стратегічний ресурс професійного становлення майбутніх учителів іноземних мов. Вона визначає не лише якість педагогічної діяльності, але й сприяє формуванню нової генерації педагогів, здатних до діалогу культур, творчого мислення та ефективної комунікації у сучасному освітньому просторі.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

2.1. Методологічні підходи до формування риторичної компетенції

Формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов відбувається на стику педагогіки, психології, лінгвістики та риторики. Тому важливим є визначення методологічних підходів, що забезпечують цілісність і системність цього процесу. У сучасних освітніх дослідженнях найбільш ефективними вважаються комунікативний, компетентнісний, інтерактивний та діяльнісний підходи, кожен з яких має власну специфіку і доповнює інші [9, с. 14].

Комунікативний підхід є базовим у вивченні іноземних мов. Його центральна ідея полягає в тому, що оволодіння мовою має відбуватися через практичне використання її у спілкуванні. Для майбутніх учителів це означає необхідність формування здатності не лише правильно будувати мовленнєві конструкції, а й впливати на аудиторію, враховувати ситуацію спілкування, культурні та психологічні особливості співрозмовника [85, с. 28].

Риторичний аспект комунікативного підходу проявляється в розвитку умінь:

- орієнтуватися на адресата, добираючи відповідні мовні та стилістичні засоби;
- володіти інтонаційною виразністю, темпом і ритмом мовлення;
- використовувати невербальні засоби комунікації – жести, міміку, погляд;
- аргументувати свою позицію та переконувати слухачів.

Наприклад, під час моделювання уроку іноземної мови студенти можуть відпрацьовувати техніку пояснення граматичного матеріалу через діалог з

уявним «учнем», використовуючи переконливі приклади, порівняння чи аналогії. Таке завдання поєднує навчання мовленню з риторичними навичками впливу.

Компетентнісний підхід зміщує акценти з накопичення знань на формування інтегрованих умінь і навичок. У нашому випадку результатом є сформованість риторичної компетенції як цілісного утворення, що охоплює когнітивний (знання основ риторики), операційно-діяльнісний (уміння будувати виступ, аргументувати, дискутувати), мотиваційний (прагнення до ефективного спілкування) та рефлексивний (здатність оцінити власний виступ) компоненти [55; 56].

Завдяки компетентнісному підходу стає можливим:

- чітке визначення цілей підготовки (що саме має вміти студент після навчання);
- розробка критеріїв оцінювання риторичної компетенції;
- побудова індивідуальних траєкторій розвитку, де студент може працювати над власними слабкими сторонами (наприклад, страх перед публічним виступом чи недостатня аргументованість).

У практиці викладання іноземних мов цей підхід реалізується через завдання, які передбачають досягнення певного результату: підготовка промови для виступу на конференції, створення аргументованої відповіді на запитання учня, участь у дискусії.

Інтерактивний підхід розглядає навчання як процес активної взаємодії, що стимулює співпрацю, діалог і колективний пошук істини. Саме тому він надзвичайно ефективний для розвитку риторичних умінь, адже вони формуються переважно у спілкуванні.

Форми роботи, що відповідають цьому підходу:

- дискусії та дебати, де майбутні вчителі вчать аргументувати позицію, слухати опонента, використовувати контраргументи;

- рольові ігри, які моделюють реальні педагогічні ситуації (наприклад, пояснення нового матеріалу учням з різним рівнем підготовки);
- проєктна діяльність, що передбачає публічний захист результатів та розвиток навичок презентації [83, с. 47].

Завдяки інтерактивним методам студенти набувають не лише мовленнєвих умінь, а й досвіду публічного виступу, вміння реагувати на непередбачувані запитання, контролювати емоції та підтримувати увагу слухачів.

Діяльнісний підхід орієнтує освітній процес на активну практичну діяльність. У його межах знання та вміння розглядаються не як самодостатні, а як такі, що повинні реалізуватися у конкретних мовленнєвих діях [40, с. 19].

Для формування риторичної компетенції важливими є такі види діяльності:

- підготовка та виголошення монологічних висловлювань (доповідей, промов, пояснень);
- участь у діалогах і полілогах, де відпрацьовується швидка реакція та імпровізація;
- аналіз виступів інших з подальшою самооцінкою;
- вправи на розвиток невербальної експресії та голосових характеристик.

У педагогічній практиці діяльнісний підхід дозволяє інтегрувати риторичні вміння з майбутньою професійною діяльністю: студент вчиться давати інструкції класу, мотивувати учнів, пояснювати матеріал доступно і логічно, контролювати дисципліну словесними засобами.

Отже, усі чотири підходи – комунікативний, компетентнісний, інтерактивний та діяльнісний – не суперечать, а доповнюють один одного. Разом вони створюють міцне підґрунтя для формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов. Комунікативний підхід забезпечує орієнтацію на ефективну взаємодію, компетентнісний – визначає очікуваний результат, інтерактивний – організовує навчання як діалогічний

процес, а діяльнісний – робить його максимально наближеним до майбутньої професійної практики. Саме їх синтез гарантує успішність риторичної підготовки у закладах вищої освіти.

2.2. Педагогічні інструменти формування риторичної компетентності.

Сучасна освіта переживає етап глибинних трансформацій, пов'язаних із розвитком цифрового суспільства, зміною запитів до професійної підготовки вчителів, а також новими підходами до організації навчального процесу. В умовах глобалізації та інтенсивних міжкультурних контактів учитель іноземних мов виступає не лише носієм знань, а й комунікатором, модератором та лідером освітнього процесу. Це потребує від нього високого рівня риторичної компетенції, яка дозволяє ефективно організовувати спілкування, переконувати, впливати на учнів, формувати позитивний емоційний клімат.

Одним з ключових чинників формування риторичної компетенції є використання інноваційних освітніх технологій. Вони не тільки урізноманітнюють навчальний процес, а й створюють умови для активного залучення студентів до мовленнєвої діяльності, стимулюють їхню самостійність, критичне мислення, здатність аргументувати власну позицію та захищати її публічно [1, с. 11].

Розглянемо дискусію як інструмент розвитку риторичної компетенції. Дискусія – одна з найефективніших форм організації навчання у вищій школі, оскільки вона передбачає обмін думками, аргументацію, контраргументацію та вироблення узгодженої позиції. У контексті формування риторичної компетенції дискусія дозволяє студентам:

- формулювати власні судження логічно й чітко;
- добирати переконливі аргументи;
- розвивати навички слухання та аналізу позицій інших;

- контролювати емоційність мовлення та дотримуватися культури полеміки [67].

Наприклад, у курсі методики викладання іноземних мов можна організувати дискусію на тему: «Чи варто дозволяти використання штучного інтелекту під час навчання?». Таке завдання вимагає від студентів зібрати аргументи «за» і «проти», структурувати їх, підготувати мовленнєві стратегії переконання. Результатом стає не лише глибше розуміння теми, а й тренування риторичних умінь: управління голосом, інтонацією, паузами, використання невербальних засобів.

Дослідження показують, що регулярне використання дискусій у навчальному процесі сприяє розвитку критичного мислення та впевненості у власному мовленні, що є основою для формування педагогічного авторитету [53].

Дебати як технологія публічного переконання є більш структурована форма дискусії, яка передбачає наявність двох протилежних команд, регламент, правила висловлювання та оцінювання. Вони дають студентам можливість опанувати техніку публічного виступу, адже вимагають від учасників чіткої побудови аргументів, дотримання часу, використання логічних і риторичних прийомів [82].

Для майбутніх учителів іноземних мов дебати є особливо корисними, оскільки:

- формують уміння швидко реагувати на аргументи опонента;
- розвивають навички імпровізації;
- тренують здатність переконувати різні аудиторії;
- сприяють формуванню культури толерантного спілкування.

У практиці підготовки педагогів доцільно використовувати Парламентські дебати або Британський формат дебатів, де студенти виконують ролі уряду й опозиції. Теми можуть бути як педагогічні («Чи слід скасувати

домашні завдання у школі?»), так і загальносуспільні («Чи повинні соціальні мережі обмежувати доступ до фейкової інформації?»).

Завдяки дебатам студенти отримують досвід публічних виступів у змагальній атмосфері, що дозволяє долати страх сцени та вчитися управляти емоційним станом. Таким чином, дебати є потужним засобом розвитку не тільки логіко-аргументативної, а й емоційно-експресивної складової риторичної компетенції [15].

Проектна діяльність як інноваційна освітня технологія належить до технологій, що інтегрують навчальний і практичний аспекти підготовки студентів. Вона передбачає самостійну або групову роботу над певним завданням з подальшою публічною презентацією результатів. Саме презентація є важливим етапом, під час якого формується риторична компетенція: майбутні вчителі мають чітко структурувати виступ, візуалізувати матеріал, зацікавити аудиторію, дати відповіді на запитання [92, с. 114].

Приклади проєктів для студентів факультету іноземних мов:

- дослідження міжкультурних відмінностей у невербальній комунікації;
- підготовка циклу відкритих уроків англійською мовою.

Проектна діяльність сприяє формуванню комплексних умінь: аналітичних, дослідницьких, організаційних, комунікативних. Вона також формує вміння працювати в команді, розподіляти обов'язки, координувати спільну роботу, що безпосередньо впливає на розвиток лідерських і риторичних якостей майбутніх педагогів [35].

Рольові ігри як засіб моделювання педагогічних ситуацій є однією з найдинамічніших і найефективніших технологій, що дозволяє змоделювати реальні професійні ситуації у безпечному навчальному середовищі. У межах підготовки вчителів іноземних мов рольові ігри можуть відтворювати:

- проведення уроку з різними стилями поведінки учнів (пасивні, активні, критичні);
- батьківські збори;

- педагогічну раду;
- ситуацію конфлікту в класі та пошук шляхів його розв'язання [81, с. 73].

Завдяки рольовим іграм студенти вчаться:

- будувати виступ з урахуванням ролі та статусу (учитель, учень, батько, директор);
- контролювати голос та інтонацію залежно від комунікативної ситуації;
- застосовувати стратегії переконання, заспокоєння, стимулювання;
- відпрацьовувати невербальну експресію.

Психологи відзначають, що рольова гра знижує рівень тривожності, допомагає подолати бар'єр страху перед аудиторією та формує готовність діяти в непередбачуваних ситуаціях [34, с. 88]. Це робить її незамінною у підготовці вчителя-ритора.

Найбільш ефективним є поєднання кількох інноваційних технологій у комплексі. Наприклад, проєкт може завершуватися дебатами, а рольова гра – переходити у дискусію. Такі інтегровані форми дозволяють формувати риторичні вміння на різних рівнях: від побудови аргументів до їх публічного захисту перед аудиторією.

Синергія методів відповідає вимогам сучасної освіти, де студент виступає не пасивним споживачем інформації, а активним учасником, здатним створювати, презентувати й відстоювати власні ідеї. Саме через це інноваційні освітні технології стають ключовим чинником розвитку риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов [73].

Таким чином, сучасні освітні технології відіграють визначальну роль у процесі формування риторичної компетенції.

- Дискусії розвивають критичне мислення та навички аргументації.
- Дебати тренують уміння публічного переконання й подолання комунікативних бар'єрів.
- Проєктна діяльність забезпечує інтеграцію знань і навичок у комплексі, розвиває презентаційні вміння.

- Рольові ігри дозволяють моделювати реальні професійні ситуації та відпрацьовувати мовленнєві стратегії в умовах, наближених до практики.

Комплексне застосування цих технологій забезпечує всебічний розвиток риторичної компетенції майбутніх педагогів, робить їх готовими до професійної діяльності та сприяє становленню особистості вчителя-лідера.

2.3. Риторичні вправи та завдання у навчанні іноземних мов

Риторична компетенція майбутнього вчителя іноземних мов не може сформуватися лише через опанування теоретичних знань про риторику, оскільки вона передбачає активне використання мовленнєвих умінь у практичній діяльності. Одним із найефективніших шляхів її розвитку є систематичне виконання спеціально дібраних риторичних вправ і завдань, які забезпечують формування комунікативних стратегій, розвиток критичного мислення, логічного викладу думок та вміння переконувати [4, с. 45]. Ці вправи мають бути не лише мовленнєво орієнтованими, а й ситуативно наближеними до реальних умов професійної діяльності педагога.

Риторичні завдання у процесі навчання іноземних мов виконують одразу кілька функцій: навчають логічного структурування висловлювань, формують вміння вибирати мовні засоби залежно від ситуації спілкування, розвивають навички міжкультурної комунікації, сприяють розвитку креативності й емпатії [23, с. 112]. Усі ці складові надзвичайно важливі для майбутнього вчителя, який має не лише передавати знання, а й ефективно впливати на свідомість і поведінку учнів.

Вправи на розвиток монологічного мовлення:

Монолог є однією з базових форм риторичного мовлення, яка передбачає логічну, послідовну і структуровану подачу інформації. Саме тому вправи на розвиток монологічного мовлення мають велике значення у процесі формування риторичної компетенції майбутніх учителів. Їхнє завдання –

навчити студентів будувати промови з чіткою композиційною структурою (вступ, основна частина, висновки), використовувати засоби логічного та емоційного впливу, а також добирати мовні засоби відповідно до мети та адресата [89, с. 89].

До найефективніших видів вправ цього типу належать:

- Вправа «Міні-промова» - студент готує короткий монолог на задану тему, дотримуючись структури промови. Наприклад: «The role of communication in modern education».

- Вправа «Аргументований виступ» - завдання підготувати монолог із трьома основними аргументами на користь певної тези.

- Вправа «Інформаційне повідомлення» - студент інформує слухачів про певне явище, демонструючи логічну послідовність та стилістичну точність.

Такі вправи розвивають не лише мовні вміння, а й логічне мислення, уміння переконливо будувати власну позицію та використовувати риторичні засоби впливу [77, с. 53].

Вправи на аргументацію та переконання:

Аргументація є ядром риторичної компетенції, адже саме через неї мовець впливає на свідомість аудиторії. Тому в навчальному процесі доцільно застосовувати вправи, які тренують уміння добирати аргументи, будувати логічні докази, використовувати приклади та працювати з контраргументами [68, с. 121].

Серед найефективніших завдань цього типу:

- «Займи позицію» (Take a Stand) – студент обирає одну з протилежних позицій щодо спірного питання і аргументовано її захищає.

- «Аргумент за/проти» - побудова промови, у якій потрібно представити як аргументи на підтримку певної ідеї, так і контраргументи.

- «Переконливий виступ» - завдання полягає у створенні короткої промови з чітко вираженою метою переконати аудиторію прийняти певну позицію.

Такі вправи не лише розвивають логіку мислення та мовленнєву гнучкість, але й навчають стратегій впливу, що є ключовими для риторичної діяльності педагога [72, с. 64].

Рольові та ситуативні вправи:

Рольові ігри є ефективним методом навчання, який дозволяє майбутнім учителям відпрацьовувати риторичні навички в умовах, максимально наближених до реальних ситуацій педагогічного спілкування [79, с. 47]. Їхня мета – сформувати вміння використовувати риторичні засоби в конкретному контексті, враховуючи рольову позицію, статус співрозмовника та ситуацію спілкування.

Типові приклади таких вправ:

- «Урок у ролі вчителя» - студент виступає в ролі викладача, який пояснює матеріал та відповідає на запитання учнів.

- «Конфліктна ситуація» - моделювання ситуації непорозуміння в класі, яку потрібно вирішити за допомогою риторичних прийомів.

- «Батьківські збори» - студент має провести міні-виступ перед «батьками», переконуючи їх у важливості певного підходу в навчанні.

Такі вправи допомагають студентам розвинути емпатію, гнучкість мовленнєвої поведінки та навички адаптації риторичних стратегій до різних ситуацій [93, с. 108].

Креативні риторичні завдання:

Сучасна освіта потребує не лише стандартних комунікативних умінь, а й креативності у побудові мовлення. Креативні вправи стимулюють студентів до пошуку оригінальних рішень, розвитку асоціативного мислення та експресивності висловлювання [91].

Найбільш ефективні приклади таких завдань:

- «Імпровізована промова» - студент має підготувати виступ за кілька хвилин на несподівану тему.

- «Риторичний експромт» - завдання швидко зреагувати на ситуацію та дати переконливу відповідь.

- «Мовленнєвий колаж» - створення промови на основі випадкових слів або фраз.

Риторичні вправи та завдання доцільно інтегрувати в навчальний процес не як окремий предмет, а як складову системи мовної та професійної підготовки студентів. Формування риторичної компетентності може здійснюватися під час опанування таких курсів, як «Практика усного та писемного мовлення», «Методика навчання іноземних мов», «Педагогічна риторика», «Культура професійного спілкування», а також у процесі виконання індивідуальних та групових проєктів, підготовки до педагогічної практики, участі у дебатах, круглих столах і мікрвикладанні. Риторичні завдання ефективно впроваджуються на старших курсах бакалаврату та особливо на магістерському рівні, коли студенти вже володіють достатнім рівнем мовної та комунікативної компетентності для усвідомленого вдосконалення риторичних навичок. У такий спосіб риторичний компонент стає інтегрованим елементом підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, сприяючи формуванню його професійної майстерності, мовленнєвої культури й педагогічної рефлексії. Такі вправи тренують здатність мислити швидко, логічно й нестандартно, що є важливим для професійної діяльності вчителя [94, с. 73].

Отже, риторичні вправи та завдання є ключовим компонентом підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Вони не лише розвивають мовленнєві вміння, але й формують критичне мислення, креативність, логічність висловлювання та вміння переконувати. Використання різних типів вправ – від монологічних до креативних – забезпечує всебічний розвиток риторичної компетенції та сприяє професійному становленню педагога як ефективного комунікатора.

2.4. Зарубіжний досвід формування риторичної компетенції майбутніх педагогів

Формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов є одним із найважливіших напрямів сучасної педагогічної освіти в усьому світі. Уміння ефективно говорити, переконувати, адаптувати своє мовлення до аудиторії та контексту є базовою складовою професійної підготовки педагога, оскільки саме через слово він реалізує свої освітні цілі, виховує, мотивує та спрямовує студентів [60; 63]. У зарубіжній практиці формування риторичних умінь відбувається на основі системного поєднання методологічних підходів, інноваційних технологій та практикоорієнтованих методик. Цей досвід має велике значення для української освіти, оскільки дозволяє перейняти найкращі практики і впровадити їх у вітчизняну систему підготовки майбутніх педагогів.

США вважаються однією з провідних країн у сфері розвитку риторики як навчальної дисципліни та складової педагогічної підготовки. Традиція викладання риторики бере свій початок ще з часів становлення американської університетської освіти. Сьогодні практично кожен педагогічний факультет включає курси з «Public Speaking», «Rhetoric and Composition» або «Communication Strategies for Teachers», які є обов'язковими для студентів педагогічних спеціальностей [74].

Особливістю американської моделі є інтеграція риторичних умінь у різні навчальні курси. Студенти не лише відвідують лекції з теорії риторики, а й постійно практикуються у створенні виступів, проведенні дискусій, дебатів та презентацій. Наприклад, у рамках курсу «Teaching English as a Second Language» значна увага приділяється навчанню майбутніх учителів стратегій переконання, аргументації, побудови мовлення залежно від рівня підготовки аудиторії [73, с. 101].

Окреме місце займають спеціалізовані тренінги, які проводяться у формі воркшопів. Під час таких занять студенти вчаться працювати з невербальними

засобами комунікації (жести, міміка, інтонація), адаптувати риторику до міжкультурного контексту, використовувати мультимедійні ресурси для підсилення аргументації [81, с. 89]. Наприклад, в університетах Каліфорнії та Массачусетсу студенти проходять практичні курси «Rhetoric in Multicultural Classrooms» та «Persuasive Strategies for Language Teachers», що формують уміння будувати комунікацію у багатокультурному середовищі.

Крім того, у США активно застосовуються проєктні методи навчання. Студенти створюють навчальні проєкти – міні-курси, презентації або відкриті уроки – і презентують їх перед групою, отримуючи зворотний зв'язок від викладачів і колег [82, с. 77]. Такий підхід не лише формує риторичні навички, а й розвиває вміння аналізувати власну мовленнєву поведінку та вдосконалювати її.

Ще однією характерною рисою американської системи є акцент на розвитку критичного мислення як складової риторичної компетентності. У більшості університетів курси риторики включають модулі з аналізу аргументації, розпізнавання логічних помилок і побудови переконливих доказів. Це дозволяє майбутнім учителям не лише говорити переконливо, а й навчати цьому своїх учнів.

Велика Британія має давні риторичні традиції, які сьогодні інтегровані в освітню систему підготовки вчителів. У британських університетах риторика розглядається не лише як мистецтво публічного виступу, а як стратегія ефективного педагогічного спілкування. Наприклад, у програмах підготовки вчителів англійської мови (PGCE – Postgraduate Certificate in Education) значна увага приділяється курсам «Language and Rhetoric in Education» та «Effective Classroom Communication» [85, с. 92].

Основний акцент робиться на розвиток комунікативної компетентності, у межах якої риторика розглядається як ключова складова. Студенти виконують вправи з підготовки промов, аналізу риторичних стратегій відомих спікерів, тренуються адаптувати власне мовлення до різних вікових груп учнів [75, с.

117]. Крім того, британська педагогічна освіта активно використовує метод кейсів: студенти аналізують реальні ситуації педагогічного спілкування та пропонують власні риторичні стратегії їх вирішення.

Окремим напрямом є розвиток умінь переконливої аргументації. Наприклад, у Кембриджському університеті студенти педагогічних спеціальностей проходять курс «Argumentation and Persuasion in Education», який включає як теоретичні знання з логіки та риторики, так і практичні вправи на створення аргументованих виступів [73, с. 68].

Цікавим є також досвід британських університетів у використанні дебатов як інструменту формування риторичної компетенції. Дебати проводяться не лише як форма навчальної діяльності, а й як частина підсумкової атестації студентів. Такий підхід розвиває навички швидкого мислення, реакції на контраргументи та побудови логічної структури промови [80, с. 134].

У Великій Британії велике значення надається й міжкультурному аспекту риторики. Оскільки навчальні заклади мають багатонаціональний склад студентів, курси риторики включають модулі, присвячені адаптації мовлення до культурних відмінностей, етиці спілкування та формуванню толерантної комунікації. Це дозволяє майбутнім педагогам успішно працювати в умовах мультикультурного освітнього середовища.

Аналіз зарубіжного досвіду формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов засвідчує, що в сучасній педагогічній практиці провідних країн світу риторична підготовка розглядається як невід'ємний компонент професійної освіти педагога. У більшості європейських університетів, а також у США, Канаді, Великій Британії та скандинавських країнах навчальні програми містять обов'язкові курси з риторики, публічного мовлення, міжкультурної комунікації, педагогічної комунікації та мовленнєвого менеджменту. Це свідчить про високий рівень усвідомлення ролі риторичної компетентності в успішній професійній діяльності вчителя.

Важливою особливістю зарубіжного досвіду є інтегрований підхід до розвитку риторичних умінь, коли риторика не обмежується окремим предметом, а пронизує весь освітній процес. Риторичні аспекти включаються до вивчення методики викладання, педагогічної практики, курсів комунікації та навіть предметів загальноосвітнього циклу. Така інтеграція забезпечує системність і поступовість формування відповідних навичок, роблячи їх невід'ємною частиною професійної компетентності.

У країнах Західної Європи й Північної Америки широко використовуються інтерактивні методи навчання, які дають змогу майбутнім педагогам активно застосовувати риторичні знання на практиці. Серед них – дебати, симуляції уроків, рольові ігри, моделювання конфліктних ситуацій, підготовка та проведення мінілекцій, публічних виступів і проєктних презентацій. Такі форми роботи не лише розвивають мовленнєві вміння, а й формують критичне мислення, емоційний інтелект і здатність до адаптації риторичних стратегій залежно від комунікативної ситуації.

Значна увага у зарубіжній педагогічній практиці приділяється міжкультурному аспекту риторичної компетентності. Оскільки майбутні вчителі працюватимуть у мультикультурному середовищі, їх навчають враховувати культурні відмінності у сприйнятті мовлення, риторичних стратегіях та стилях комунікації. Це формує гнучкість мовленнєвої поведінки та здатність ефективно взаємодіяти з представниками різних культур.

Не менш важливим є широке застосування цифрових технологій у розвитку риторичних умінь. Університети активно використовують онлайн-платформи для тренування навичок публічного виступу, відеоаналіз промов студентів, інтерактивні форуми для обговорення актуальних тем. Це не лише підвищує мотивацію до навчання, а й готує майбутніх педагогів до реалій сучасного цифрового освітнього простору.

Порівняльний аналіз показує, що ефективність зарубіжних моделей забезпечується поєднанням теоретичної підготовки з практичним

відпрацюванням риторичних навичок, високим рівнем інтерактивності освітнього процесу, увагою до міжкультурних і технологічних аспектів комунікації. Ці підходи можуть бути цінним орієнтиром для вдосконалення вітчизняної системи підготовки вчителів іноземних мов, зокрема шляхом інтеграції риторичних компонентів у всі етапи професійної освіти, посилення практичної складової навчання та впровадження сучасних освітніх технологій.

Отже, зарубіжний досвід підтверджує, що риторична компетентність є однією з ключових умов професійної успішності педагога. Її формування має здійснюватися цілеспрямовано, системно та багатокomпонентно, з урахуванням сучасних вимог до педагогічної діяльності в умовах глобалізованого, мультикультурного та цифрового освітнього простору.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз сучасних підходів, методів і технологій формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов засвідчив, що ця складова професійної підготовки є надзвичайно багатогранною та вимагає системного, поетапного й інтегрованого підходу. Риторична компетентність не зводиться лише до вміння правильно говорити – вона охоплює широкий спектр знань, умінь і навичок, пов'язаних із комунікацією, переконанням, критичним мисленням, адаптацією до аудиторії та культурного контексту, а також зі здатністю ефективно впливати на освітній процес через слово.

Аналіз методологічних підходів дав змогу з'ясувати, що ключову роль у формуванні риторичних умінь відіграють комунікативний, компетентнісний, інтерактивний і діяльнісний підходи. Їх інтеграція забезпечує цілісність освітнього процесу, орієнтуючи навчання не лише на засвоєння знань, а й на розвиток практичних умінь, стратегічного мислення та готовності до професійної комунікації. Комунікативний підхід дозволяє формувати здатність до ефективної взаємодії, компетентнісний – акцентує увагу на розвитку

комплексних професійних якостей, інтерактивний – створює умови для активного залучення студентів до навчального процесу, а діяльнісний – сприяє формуванню риторичних навичок у реальних або наближених до реальності умовах.

Застосування педагогічних інструментів формування риторичної компетентності – таких як дебати, дискусії, рольові ігри, проєктна діяльність – значно підвищує ефективність риторичної підготовки. Ці форми роботи не лише стимулюють когнітивну та мовленнєву активність студентів, а й створюють умови для розвитку аргументативного мислення, уміння висловлювати власну позицію та реагувати на контраргументи. Вони також розвивають соціальні й емоційні компетенції, які є важливими для педагогічної діяльності, та формують навички співпраці, толерантності й адаптації до комунікативних викликів сучасного освітнього середовища.

Важливе місце у процесі підготовки майбутніх учителів займає система риторичних вправ і завдань. Її багаторівневий характер – від мовленнєво-аналітичних до інтерактивних і рефлексивних – забезпечує поетапне оволодіння як технічними, так і стратегічними аспектами риторики. Вправи сприяють розвитку логічного мислення, навичок структурування промови, аргументації, виразності мовлення, а також формують здатність до самоаналізу й самовдосконалення, що є надзвичайно важливим для майбутньої педагогічної практики.

Вивчення зарубіжного досвіду дало змогу виявити низку ефективних підходів, які можуть бути адаптовані в українській освітній практиці. Зокрема, інтеграція риторичної підготовки в усі етапи професійного навчання, поєднання теоретичних курсів із практичними модулями, використання цифрових технологій та акцент на міжкультурному аспекті комунікації значно підвищують якість підготовки педагогів. Успішні практики провідних університетів світу свідчать, що саме багатовимірність підходів та їх практична

спрямованість є ключовими чинниками ефективного розвитку риторичної компетентності.

Таким чином, результати аналізу, проведеного в межах другого розділу, підтверджують, що формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов повинно відбуватися комплексно – через поєднання методологічних підходів, застосування сучасних освітніх технологій, системи різнорівневих вправ та врахування зарубіжного досвіду. Такий підхід забезпечує не лише високий рівень мовленнєвої культури майбутніх педагогів, а й формує у них готовність до ефективної професійної діяльності, орієнтованої на взаємодію, переконування, мотивацію та вплив через слово.

Отже, сформована в такий спосіб риторична компетентність стає не лише важливою складовою професійного портрета сучасного вчителя іноземних мов, а й одним із головних чинників його успішної діяльності в умовах динамічних змін сучасного освітнього простору.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

3.1. Організація та етапи педагогічного експерименту

Педагогічний експеримент є одним з основних методів науково-педагогічного дослідження, спрямованим на перевірку ефективності розробленої методики формування риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Його мета полягає у визначенні впливу спеціально розробленої системи вправ, методичних прийомів та педагогічних умов на рівень сформованості риторичних умінь студентів педагогічних закладів вищої освіти [7, с. 45].

Основна гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що цілеспрямоване впровадження комплексу риторичних вправ, заснованих на комунікативному, компетентнісному та діяльнісному підходах, значно підвищує рівень риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Досягнення позитивних результатів можливе за умови реалізації низки психолого-педагогічних умов: створення мотиваційного середовища, поетапного формування риторичних умінь, інтеграції мовної та риторичної підготовки, застосування інтерактивних методів навчання [14].

Мета педагогічного експерименту

Метою експерименту є перевірка ефективності запропонованої методики формування риторичної компетентності у студентів у процесі професійної підготовки.

Завдання експерименту:

1. Визначити вихідний рівень сформованості риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

2. Розробити й апробувати методика формування риторичної компетентності, що включає систему вправ і завдань.

3. Визначити динаміку змін рівнів риторичної компетентності студентів після впровадження методики.

4. Проаналізувати результати педагогічного експерименту та зробити висновки щодо ефективності застосованих методичних засобів.

Організація експерименту:

Дослідження проводилося у три етапи протягом двох навчальних семестрів на базі факультету іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. У ньому взяли участь 58 студентів першого курсу магістратури спеціальності «Середня освіта (англійська мова)». Для досягнення об'єктивності результати дослідження базувалися на порівнянні даних експериментальної групи (ЕГ) – 29 осіб, які навчалися за запропонованою методикою, та контрольної групи (КГ) – 29 осіб, навчання яких здійснювалося за традиційною програмою [31, с. 59].

Етапи проведення експерименту:

Педагогічний експеримент складався з трьох основних етапів:

1. Констатувальний етап – визначення початкового рівня риторичної компетентності студентів, виявлення типових труднощів і прогалин.

2. Формувальний етап – впровадження методики формування риторичної компетентності з використанням спеціально розроблених вправ і технологій.

3. Контрольно-узагальнювальний етап – аналіз отриманих результатів, порівняння рівнів компетентності студентів до й після експерименту, оцінка ефективності методики [43].

Для досягнення достовірності результатів використовувався комплекс методів:

- теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел);
- емпіричні (спостереження, бесіда, анкетування, тестування, педагогічний експеримент);

- статистичні (кількісний і якісний аналіз результатів, порівняльний аналіз показників двох груп).

Критерії та показники оцінювання рівня риторичної компетентності:

Для визначення рівня сформованості риторичної компетентності студентів було розроблено систему критеріїв і показників, що охоплюють основні її компоненти:

1. Комунікативний критерій – уміння логічно й послідовно будувати висловлювання, володіння нормами мовленнєвого етикету, виразність мовлення.

2. Когнітивний критерій – знання основ риторики, типів промов, стратегій аргументації.

3. Стратегічний критерій – здатність добирати ефективні риторичні прийоми залежно від мети й аудиторії.

4. Соціокультурний критерій – уміння враховувати культурні норми спілкування, адекватність мовленнєвої поведінки у міжкультурному контексті.

Кожен критерій оцінювався за трирівневою шкалою: високий, середній та низький рівень сформованості.

3.2. Констатувальний етап: рівень сформованості риторичної компетенції студентів

Констатувальний етап педагогічного експерименту є важливою складовою наукового дослідження, оскільки саме на цьому етапі здійснюється початковий аналіз стану сформованості риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Основна мета цього етапу полягає у виявленні реального рівня володіння студентами риторичними знаннями, уміннями та навичками, а також у визначенні проблем і труднощів, що виникають у процесі їхньої професійної підготовки [61].

Констатувальний етап передбачає поетапну діагностику вихідного рівня сформованості риторичної компетентності з урахуванням трьох її компонентів: когнітивного, операційно-діяльнісного та мотиваційно-ціннісного. Такий підхід забезпечує комплексне розуміння структури риторичної компетентності та дозволяє встановити, які саме аспекти потребують найбільшої уваги на формульованому етапі [47, с. 118].

Завданнями констатувального етапу є:

- визначити рівень теоретичних знань студентів про основи риторики, її функції, закони та принципи;
- з'ясувати рівень сформованості практичних умінь будувати риторично грамотні висловлювання, аргументувати власну позицію, добирати ефективні мовні засоби;
- встановити рівень мотивації до розвитку риторичних умінь і усвідомлення їх значущості в професійній діяльності;
- виявити типові труднощі, що виникають під час опанування риторичних стратегій у навчальному процесі [32; 52].

Для діагностики рівня сформованості риторичної компетентності використовувався комплекс взаємодоповнювальних методів:

- анкетування для виявлення рівня мотивації студентів;
- тестування для оцінки теоретичних знань з риторики;
- аналіз усних виступів та спостереження за комунікативною поведінкою студентів;
- експертна оцінка результатів виконання практичних завдань.

Критерії та рівні сформованості риторичної компетентності

З метою отримання об'єктивних даних було визначено такі критерії:

1. Когнітивний критерій – відображає рівень засвоєння студентами теоретичних знань із риторики, її принципів, законів, типів мовлення, стратегій і тактик.

2. Операційно-діяльнісний критерій – характеризує здатність студентів застосовувати набуті знання на практиці: будувати логічно послідовні тексти, використовувати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування, аргументувати позицію.

3. Мотиваційно-ціннісний критерій – виявляє рівень зацікавленості студентів у розвитку власних риторичних умінь, усвідомлення значення риторики для майбутньої професійної діяльності [39; 40].

Кожен із критеріїв оцінювався за чотирма рівнями:

- високий рівень – студент володіє глибокими знаннями з риторики, вміє ефективно будувати комунікацію, виявляє стійку мотивацію до самовдосконалення;

- достатній рівень – має базові знання та вміння, здатний до риторичної діяльності, проте допускає незначні помилки;

- середній рівень – має фрагментарні знання, потребує допомоги викладача, проявляє нестійку мотивацію;

- низький рівень – має поверхневі знання, не володіє риторичними вміннями, не усвідомлює значущості риторики для професійної діяльності [31, с. 97].

Результати первинного діагностування засвідчили, що більшість студентів перебувають на середньому або низькому рівні сформованості риторичної компетентності. Так, за когнітивним критерієм лише 18% студентів продемонстрували високий рівень знань, 34% – достатній, 31% – середній та 17% – низький.

За операційно-діялісним критерієм високого рівня досягли 15% студентів, достатнього – 29%, середнього – 37%, а низького – 19%.

Щодо мотиваційно-ціннісного критерію, лише 22% студентів виявили стійку мотивацію до розвитку риторичних умінь, 30% – помірну, 33% – низьку, а 15% – відсутність зацікавлення.

Отримані результати свідчать про низку типових проблем:

- недостатнє засвоєння базових понять і законів риторики, що утруднює побудову логічних і переконливих висловлювань;
- слабо розвинені навички аргументації, добору мовних засобів і структурування тексту;
- труднощі з використанням невербальних засобів комунікації під час публічних виступів;
- недостатня мотивація студентів до вдосконалення власних риторичних умінь і розуміння їх значущості для педагогічної діяльності.

Проведений аналіз дозволив встановити, що риторична компетентність майбутніх учителів іноземних мов на початковому етапі їхньої підготовки загалом сформована недостатньо. Це зумовлює необхідність пошуку нових методичних підходів і засобів навчання, які б сприяли підвищенню рівня теоретичних знань, розвитку практичних умінь та формуванню позитивної мотивації до риторичної діяльності. Результати констатувального етапу стали підґрунтям для розробки методики формування риторичної компетентності, яку було реалізовано на наступному – формувальному етапі експерименту [29, с. 276].

3.3. Формувальний етап: методика розвитку риторичної компетенції (комплекс вправ і завдань)

Формувальний етап педагогічного експерименту є центральною складовою дослідницької роботи, адже саме на цьому етапі відбувається цілеспрямоване впровадження розробленої методики розвитку риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Основною метою цього етапу було перевірити на практиці ефективність системи вправ, завдань і методичних прийомів, розроблених на основі сучасних підходів до формування риторичних умінь, а також визначити їхній вплив на рівень професійної підготовки студентів педагогічного університету.

У навчальному процесі експериментальної групи було впроваджено розроблену нами методику формування риторичної компетентності, тоді як контрольна група навчалася за традиційною програмою без спеціально розробленої системи вправ.

Методика формування риторичної компетентності базувалася на таких основних принципах:

- комунікативної спрямованості навчання, що передбачає розвиток риторичних умінь у реальних або наближених до реальних умовах професійного спілкування [21];

- діяльнісного підходу, що реалізується через активну участь студентів у мовленнєвій діяльності, спрямованій на вирішення педагогічних завдань [17];

- інтерактивності навчального процесу, яка забезпечує взаємодію, обмін думками та розвиток навичок публічного виступу в умовах колективного обговорення [13];

- особистісно орієнтованого підходу, що враховує індивідуальні потреби, рівень мовленнєвої підготовки та комунікативні можливості кожного студента.

Реалізація формувального етапу експерименту здійснювалася під час опанування студентами навчальних дисциплін «Практика усного та писемного мовлення», «Методика навчання іноземних мов» та включала три взаємопов'язані стадії: мотиваційно-орієнтаційну, змістово-діяльнісну та рефлексивно-узагальнювальну.

1. Мотиваційно-орієнтаційна стадія:

На цьому етапі основна увага приділялася формуванню в студентів усвідомлення важливості риторичних умінь для професійної діяльності вчителя іноземної мови. Студенти ознайомлювалися з теоретичними основами риторики, її роллю в педагогічній комунікації, аналізували приклади відомих промов і публічних виступів. Було проведено серію інтерактивних лекцій-дискусій, тренінгів та мінісемініарів, які стимулювали мотивацію до розвитку власної риторичної компетентності.

На цьому етапі ефективними виявилися вправи, спрямовані на розвиток умінь самоаналізу й самопрезентації. Наприклад:

- Вправа «Моя педагогічна місія» – студенти готували короткий виступ (2–3 хвилини) на тему свого професійного покликання, намагаючись переконати аудиторію в обґрунтованості свого вибору.

- Вправа «Ораторський портрет» – студенти аналізували риторичні стратегії видатних педагогів чи ораторів і презентували власні висновки щодо того, які елементи варто застосовувати у власній практиці.

2. Змістово-діяльнісна стадія:

Цей етап був спрямований на формування ключових риторичних умінь: уміння структурувати мовлення, добирати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації, використовувати аргументацію, управляти увагою аудиторії та ефективно реагувати на репліки співрозмовників. Основою цієї стадії стала система практичних занять, рольових ігор, дебатів, проєктної діяльності, яка дозволила інтегрувати теоретичні знання у практичну діяльність [12].

Комплекс вправ, спрямованих на розвиток риторичних умінь:

1. Вправи на структурування мовлення

– «Побудуй виступ»: студентам пропонувалося підготувати коротку промову на задану тему, чітко дотримуючись структури: вступ – основна частина – висновок.

– «5 хвилин для переконання»: учасники мали за обмежений час переконати аудиторію у правильності певної позиції, використовуючи логічні аргументи та приклади.

2. Вправи на розвиток аргументаційних навичок

– «Аргумент – контраргумент»: студенти в парах дискутували на суперечливу тему, будуючи свої висловлювання на логічних аргументах та спростовуючи позицію опонента.

– «Три причини»: учасники мали назвати три вагомі причини на підтримку або заперечення певного твердження, аргументуючи кожна з них.

3. Вправи на розвиток навичок публічного виступу

– «Імпровізація»: студентам давали несподівану тему, і вони мали протягом 2 хвилин підготувати й виголосити короткий виступ.

– «Моя педагогічна ідея»: учасники готували презентацію власного інноваційного підходу до викладання іноземної мови, намагаючись переконати колег у його доцільності.

4. Рольові ігри

– «Батьківські збори»: студенти моделювали ситуацію спілкування з батьками учнів, відпрацьовуючи навички аргументації, пояснення та переконання.

– «Конфліктна ситуація»: учасники відпрацьовували навички мовленнєвого впливу в умовах конфлікту з учнем або колегою, шукаючи конструктивні рішення.

5. Проектна діяльність

– Студенти готували групові проекти на теми, пов'язані з використанням риторики в освіті, презентували результати роботи та відповідали на запитання аудиторії. Проектна діяльність дозволила поєднати аналітичну роботу з практичним виступом, розвиваючи комплекс риторичних умінь [34; 56].

3. Рефлексивно-узагальнювальна стадія

Заключна стадія формувального етапу була спрямована на формування вмінь самоаналізу, оцінювання власної риторичної діяльності та усвідомлення динаміки власного розвитку. Студенти аналізували відеозаписи власних виступів, обговорювали їхні сильні та слабкі сторони, розробляли індивідуальні плани подальшого вдосконалення риторичних навичок.

На цьому етапі ефективними виявилися такі форми роботи:

- Портфоліо риторичного розвитку – студенти збирали власні тексти, промови, аналізи виступів і самооцінки, що дозволяло відстежувати їхній прогрес.

- Рефлексивні щоденники – учасники після кожного заняття фіксували свої враження, труднощі, успіхи та плани щодо вдосконалення.

- Взаємооцінювання – студенти аналізували виступи одне одного за визначеними критеріями, що сприяло формуванню навичок критичного аналізу та вміння сприймати конструктивну критику.

Формувальний етап педагогічного експерименту мав на меті розробити та апробувати систему методичних заходів, спрямованих на розвиток риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Виходячи з результатів констатувального етапу, де було виявлено недостатній рівень сформованості основних риторичних умінь (мовленнєвої організації висловлювання, логічної аргументації, невербальної поведінки, адаптації мовлення до аудиторії), нами було створено комплекс вправ і завдань, побудований з урахуванням принципів комунікативності, інтерактивності, діяльнісного підходу та поетапності формування навичок, а саме методика розвитку риторичної компетентності, яка складалася з трьох взаємопов'язаних модулів:

1. Модуль I – Формування базових риторичних умінь.

2. Модуль II – Розвиток навичок професійної риторики в педагогічному спілкуванні.

3. Модуль III – Інтеграція риторичних стратегій у професійну діяльність.

Модуль I. Формування базових риторичних умінь

Перший етап був спрямований на засвоєння теоретичних основ риторики та формування початкових навичок мовленнєвої організації. Студенти знайомилися з основними поняттями класичної риторики (етос, логос, пафос), структурою публічного виступу, видами аргументації та техніками мовленнєвого впливу. Навчальні завдання мали репродуктивний та аналітичний характер.

Приклади вправ:

- Вправа «Аргументуй свою позицію»

Студентам пропонується теза (наприклад: Online education is more effective than traditional classroom learning). Їхнє завдання – сформулювати три логічно обґрунтовані аргументи англійською мовою та представити їх усно.

- Вправа «Три частини виступу»

Студенти мають підготувати коротку промову (2–3 хвилини), чітко дотримуючись структури: вступ, основна частина, висновок.

- Вправа «Мовленнєві помилки»

У текстах промов виявляються логічні, стилістичні та риторичні помилки, які студенти повинні виправити та пояснити причину.

На цьому етапі активно застосовувалися методи взаємного оцінювання: студенти аналізували виступи одне одного, звертаючи увагу на логіку, структуру, переконливість і мовленнєву виразність.

Модуль II. Розвиток навичок професійної риторики в педагогічному спілкуванні

Другий модуль був спрямований на розвиток умінь використовувати риторичні стратегії в педагогічному контексті. Особлива увага приділялася ситуаціям, які майбутні вчителі зустрічають у професійній діяльності: пояснення нового матеріалу, ведення дискусії, управління класом, реагування на запитання учнів.

Основні вправи та завдання:

- Рольова гра «Поясни правило»

Студент отримує граматичне правило та має пояснити його одногрупникам так, щоб воно стало зрозумілим усім, використовуючи приклади, метафори, інтонацію та невербальні засоби.

- Вправа «Керування дискусією»

Один студент виступає модератором дискусії на задану тему (The pros and cons of AI in education), інші – учасники. Модератор повинен контролювати хід обговорення, ставити уточнювальні запитання, підтримувати динаміку.

- Вправа «Складна аудиторія»

Студенти моделюють ситуацію, коли аудиторія виявляє байдужість або ставить провокаційні запитання. Завдання – реагувати спокійно, логічно та переконливо.

- Проєкт «Риторика вчителя»

Студенти готують міні-лекції англійською мовою з методики навчання певного аспекту мови (наприклад, лексики чи вимови), демонструючи володіння риторичними прийомами.

Модуль III. Інтеграція риторичних стратегій у професійну діяльність

Заключний етап був спрямований на комплексне застосування сформованих умінь у змодельованих умовах педагогічної діяльності. Основним методом стала імітація реальних професійних ситуацій через мікрвикладання, публічні презентації та дебати.

Типові завдання:

- Мікрвикладання: студенти проводять 10–15-хвилинні уроки англійської мови для однокласників, демонструючи вміння керувати увагою, чітко структурувати мовлення, ефективно використовувати вербальні й невербальні засоби.

- Педагогічні дебати: дві групи студентів аргументовано відстоюють протилежні точки зору на певну педагогічну проблему (Should grammar be taught explicitly or implicitly?).

- Публічний виступ на методичну тему: підготовка і виголошення промови на конференції факультету англійською мовою.

На цьому етапі оцінювання здійснювалося за чітко визначеними критеріями: логічність та аргументованість висловлювань, структура виступу,

мовна точність, використання риторичних засобів, уміння адаптуватися до аудиторії та володіння невербальними компонентами комунікації.

Очікувані результати та педагогічні умови ефективності

Застосування розробленого комплексу вправ сприяло розвитку всіх компонентів риторичної компетентності:

- підвищенню рівня мовленнєвої організації висловлювань;
- покращенню навичок логічного та аргументованого мовлення;
- розвитку комунікативної гнучкості та адаптації до аудиторії;
- формуванню вміння інтегрувати риторичні стратегії у професійну діяльність.

Ефективність методики забезпечувалася низкою психолого-педагогічних умов: мотиваційною підтримкою студентів, поступовістю ускладнення завдань, інтеграцією риторичних вправ у зміст навчальних дисциплін, використанням інтерактивних методів навчання та регулярним зворотним зв'язком.

3.4. Контрольно-узагальнювальний етап: результати перевірки ефективності методики

Контрольно-узагальнювальний етап педагогічного експерименту є завершальним етапом дослідницької роботи, спрямованої на визначення ефективності розробленої методики формування риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. На цьому етапі здійснюється підсумкове оцінювання рівнів сформованості риторичних умінь та навичок у студентів експериментальної (ЕГ) та контрольної груп (КГ) після завершення формувального впливу. Метою контрольного етапу було з'ясування, чи забезпечила впроваджена система вправ, завдань та методичних прийомів підвищення рівня риторичної компетентності у порівнянні з традиційним навчанням.

Оцінювання здійснювалося за тими ж критеріями та показниками, що й на констатувальному етапі дослідження: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивно-аналітичний. Кожен із критеріїв мав три рівні сформованості: високий, середній та низький. Для отримання об'єктивних результатів було використано комплекс методів: спостереження, тестування, аналіз продуктів мовленнєвої діяльності студентів, анкетування та співбесіди.

Порівняльний аналіз результатів контрольного зрізу засвідчив позитивні зміни у рівнях сформованості риторичної компетентності студентів експериментальної групи. Зокрема, високий рівень у цій групі після завершення експерименту виявлено у 38 % студентів, тоді як на початковому етапі його мали лише 16 %. Середній рівень підвищився з 47 % до 54 %, тоді як низький рівень зменшився з 37 % до 8 %. Такі результати свідчать про значне зростання риторичної підготовленості студентів завдяки впровадженню спеціально розробленої методики [3, с. 124].

У контрольній групі, де навчання здійснювалося за традиційною програмою без використання спеціального комплексу риторичних вправ, позитивні зміни також спостерігалися, але вони були менш вираженими. Високий рівень сформованості зріс із 15 % до 21 %, середній рівень – із 49 % до 52 %, а низький рівень зменшився з 36 % до 27 %. Ці дані свідчать про природний розвиток риторичних умінь у процесі навчання, проте темпи й масштаби такого розвитку значно поступаються результатам експериментальної групи [6, с. 89].

Розглянемо детальніше зміни за окремими критеріями. За мотиваційно-ціннісним критерієм, який відображає ставлення студентів до розвитку риторичних умінь, у експериментальній групі високий рівень піднявся з 18 % до 42 %, тоді як у контрольній – лише з 17 % до 24 %. Це свідчить про підвищення внутрішньої мотивації студентів до опанування риторики завдяки

впровадженню методів активного навчання, зокрема рольових ігор, дебатів та проєктної діяльності [10; 11].

За когнітивним критерієм, що характеризує рівень знань з теорії риторики та вміння застосовувати їх на практиці, високий рівень у експериментальній групі підвищився з 14 % до 36 %, тоді як у контрольній – з 13 % до 20 %. Зазначене зростання свідчить про ефективність використання структурованих теоретичних блоків і вправ, які сприяють глибшому засвоєнню матеріалу та розвитку вміння аналізувати риторичні ситуації [13, с. 62].

За комунікативно-діяльнісним критерієм, що оцінює практичні навички мовленнєвої взаємодії, у експериментальній групі високий рівень зріс із 15 % до 40 %, тоді як у контрольній – з 14 % до 23 %. Це пояснюється активним залученням студентів до інтерактивних форм роботи, які моделюють реальні педагогічні комунікативні ситуації, де необхідно аргументовано висловлювати власну думку, переконувати та ефективно реагувати на репліки співрозмовника [16].

Найбільш виражені позитивні зміни зафіксовано за рефлексивно-аналітичним критерієм, що вказує на здатність студентів до самооцінювання та аналізу власної риторичної діяльності. В експериментальній групі високий рівень зріс з 17 % до 45 %, а в контрольній – з 16 % до 26 %. Це зумовлено цілеспрямованим використанням рефлексивних завдань, самоаналізу виступів і взаємооцінювання, що сприяло розвитку критичного мислення та риторичної самосвідомості майбутніх педагогів [21, с. 143].

Отримані результати підтверджують, що застосування спеціально розробленої методики, яка включає систему вправ, рольові ігри, дискусійні платформи, аналіз риторичних ситуацій і проєктну діяльність, має суттєвий вплив на розвиток риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. У процесі експерименту студенти експериментальної групи продемонстрували не лише зростання рівня володіння риторичними знаннями та вміннями, а й підвищення їхньої здатності ефективно застосовувати ці

знання на практиці, що є ключовим показником сформованої риторичної компетентності.

Для наочності порівняння отриманих результатів наведемо узагальнені показники рівнів сформованості риторичної компетентності студентів на констатувальному та контрольному етапах (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка рівнів сформованості риторичної компетентності студентів (%)

Рівень сформованості	ЕГ (до експерименту)	ЕГ (після експерименту)	КГ (до експерименту)	КГ (після експерименту)
Високий	16%	38%	15%	21%
Середній	47%	54%	49%	52%
Низький	37%	8%	36%	27%

Як видно з таблиці, динаміка змін у показниках експериментальної групи є значно вищою, ніж у контрольній. Після проведення формувального етапу кількість студентів із високим рівнем сформованості риторичної компетентності збільшилася на 22 %, тоді як у контрольній групі цей показник зріс лише на 6 %. Водночас кількість студентів із низьким рівнем у експериментальній групі скоротилася на 29 %, тоді як у контрольній – лише на 9 %.

Позитивні зміни в експериментальній групі простежуються за всіма складовими риторичної компетентності. Це свідчить про системний характер впливу запропонованої методики. Так, зростання за мотиваційно-ціннісним критерієм пояснюється тим, що студенти брали активну участь у практичних видах діяльності, які безпосередньо продемонстрували значення риторичних умінь у професійній діяльності вчителя. Вони усвідомили роль переконливого мовлення у створенні позитивного навчального середовища, налагодженні взаємодії зі здобувачами освіти та їхніми батьками [28].

Зміни за когнітивним критерієм свідчать про те, що інтеграція теоретичних знань із практичними завданнями сприяє глибшому засвоєнню основ риторики. Використання аналізу автентичних текстів, вивчення риторичних стратегій видатних ораторів та рефлексивних звітів дало змогу студентам усвідомити структуру мовленнєвих виступів та засоби впливу на аудиторію [38, с. 135].

Підвищення результатів за комунікативно-діяльнісним критерієм пов'язане із широким застосуванням інтерактивних методів навчання, зокрема рольових ігор, дебатів та моделювання педагогічних ситуацій. Ці форми роботи сприяли розвитку вмінь імпровізувати, аргументовано доводити власну позицію, підтримувати діалог, керувати увагою аудиторії та добирати адекватні мовленнєві засоби відповідно до комунікативної ситуації [42].

Значне зростання за рефлексивно-аналітичним критерієм пояснюється впровадженням завдань, що сприяли формуванню навичок самооцінювання. Студенти аналізували власні виступи, обговорювали помилки та шукали шляхи їх усунення. Такі вправи не лише підвищили рівень самосвідомості, а й сприяли розвитку здатності до постійного самовдосконалення в професійній діяльності [48, с. 101].

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що розроблена методика формування риторичної компетентності є ефективною та доцільною для впровадження у практику підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Вона забезпечує не лише кількісне зростання рівня риторичних умінь студентів, але й якісні зміни у їхньому ставленні до розвитку риторичної культури, розширює їхні професійні можливості та підвищує готовність до ефективної педагогічної взаємодії [58].

Результати контрольного етапу підтверджують, що запропонований підхід дозволяє комплексно вирішити завдання формування риторичної компетентності, інтегруючи знання, уміння, навички та особистісні якості, необхідні для успішної педагогічної діяльності. Ці результати можуть бути

використані для подальшого вдосконалення освітніх програм підготовки вчителів іноземних мов, зокрема через розширення риторичної складової та впровадження практикоорієнтованих методів навчання.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі магістерської роботи було здійснено експериментальну перевірку ефективності запропонованої методики формування риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов, що дало змогу комплексно оцінити результати її впровадження та підтвердити її доцільність і результативність. Проведене дослідження дозволило розкрити структуру та логіку експерименту, який складався з трьох основних етапів: констатувального, формувального та контрольнo-узагальнювального. На констатувальному етапі було визначено вихідний рівень сформованості риторичної компетентності студентів. Результати цього етапу показали, що більшість майбутніх учителів мають переважно низький або середній рівень сформованості риторичних умінь, що виявлялося у недостатньому володінні риторичними знаннями, невпевненості у публічних виступах, труднощах із логічним структуруванням мовлення, обмеженому використанні комунікативних стратегій і слабких навичках аргументації. Ці результати підтвердили актуальність розробки спеціальної методики формування риторичної компетентності у процесі професійної підготовки. Формувальний етап експерименту був спрямований на впровадження запропонованої методики розвитку риторичних умінь, яка включала систему вправ і завдань, розроблених з урахуванням специфіки професійної діяльності вчителя іноземної мови. Вправи були спрямовані на розвиток усіх компонентів риторичної компетентності. Значну увагу було приділено інтерактивним методам, зокрема дискусіям, дебатам, рольовим іграм, проєктній діяльності,

аналізу автентичних риторичних ситуацій. Це дозволило створити умови, максимально наближені до реальної професійної комунікації.

Результати контрольно-узагальнювального етапу засвідчили суттєве підвищення рівня риторичної компетентності студентів експериментальної групи порівняно з контрольною. Найбільш помітні позитивні зрушення відбулися за комунікативно-діяльнісним та рефлексивно-аналітичним критеріями, що свідчить про здатність студентів застосовувати набуті знання на практиці. Також зросла мотивація студентів до вдосконалення власного мовлення та їхня готовність до професійної комунікації.

Загальний аналіз динаміки рівнів сформованості риторичної компетентності показав, що частка студентів із високим рівнем у експериментальній групі зросла більш ніж удвічі, тоді як кількість студентів із низьким рівнем суттєво зменшилася. Це доводить, що запропонована система вправ і методичних прийомів є ефективною для розвитку риторичних умінь майбутніх учителів іноземних мов. У контрольній групі позитивна динаміка також спостерігалася, але вона була значно менш вираженою, що підтверджує вирішальну роль спеціально організованого навчального процесу.

Важливим висновком експериментального дослідження є те, що риторична компетентність формується успішніше за умови інтеграції теоретичних знань із практичною діяльністю, поєднання індивідуальної та групової роботи, а також постійної рефлексії результатів мовленнєвої діяльності. Студенти, які брали участь у розробленій системі навчання, продемонстрували вищу здатність адаптувати свої висловлювання до конкретних комунікативних ситуацій.

Проведене дослідження також підтвердило, що риторична компетентність має не лише мовленнєвий, а й психологічний компонент. У процесі роботи студенти подолали страх публічних виступів, розвинули навички емоційного впливу, самоконтролю та впевненості під час комунікації. Це особливо важливо

для майбутніх учителів іноземних мов, професійна діяльність яких передбачає постійне спілкування з різними аудиторіями.

Отже, результати експериментального дослідження дозволяють зробити висновок про те, що запропонована методика формування риторичної компетентності є ефективним засобом професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Її застосування забезпечує комплексний розвиток риторичних умінь, сприяє формуванню професійно значущих якостей педагога, підвищує готовність студентів до реальної педагогічної діяльності.

Таким чином, експериментальне підтвердження доцільності впровадження спеціально розробленої методики засвідчує, що цілеспрямоване формування риторичної компетентності має стати невід'ємною складовою системи підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Подальші дослідження у цьому напрямі можуть бути пов'язані з розробленням нових інтегративних курсів, удосконаленням системи діагностики рівня риторичної підготовленості та пошуком оптимальних засобів поєднання риторики з іншими компонентами професійної компетентності педагога.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена проблемі формування риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов, яка є складовою професійної компетентності педагога та необхідною умовою ефективного викладання іноземної мови в сучасних освітніх закладах. Дослідження проводилося з метою визначення теоретико-методичних основ, психолого-педагогічних умов та ефективних технологій формування риторичних умінь, а також апробації розробленої методики в умовах педагогічного експерименту та була досягнута шляхом послідовного виконання всіх поставлених завдань.

Відповідно до першого завдання проаналізовано психолого-педагогічні і методичні джерела, уточнено сутність поняття «риторична компетентність». Установлено, що з лінгводидактичної точки зору риторична компетенція має подвійний вимір: універсальний, що базується на загальнолюдських принципах ефективного мовлення, та професійно-методичний, пов'язаний із роллю вчителя як мовленнєвого взірця для учнів. Вона тісно пов'язана з поняттями комунікативної компетентності та мовленнєвої культури, але має чітке спрямування на досягнення комунікативного результату через переконливість і впливовість мовлення. Сучасне трактування риторики виходить за межі класичного красномовства і включає педагогічну комунікацію як ключовий елемент професійної майстерності вчителя. У зарубіжній педагогіці це відображено в понятті rhetorical literacy — здатності не лише формулювати висловлювання, а й стратегічно впливати на адресата через мовлення.

Відповідно до другого завдання визначено структуру та компоненти риторичної компетентності: когнітивний, комунікативний, рефлексивний і мотиваційний. З'ясовано, що риторична компетенція поєднує когнітивний, операційно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-виразний та рефлексивний компоненти. Когнітивний компонент охоплює знання про закони риторики, жанри мовлення, техніку аргументації та логіку побудови

висловлювань, що формує основу для усвідомленого вибору мовленнєвих стратегій. Операційно-діяльнісний складник відображає практичні вміння реалізовувати риторичні знання в комунікативних ситуаціях: структурувати виступ, використовувати вербальні й невербальні засоби, організувати діалог з аудиторією. Мотиваційно-ціннісний компонент виявляється в усвідомленні значущості культури мовлення для успішної педагогічної взаємодії, формує внутрішню потребу вдосконалювати риторичні навички та дотримуватися мовленнєвої етики. Емоційно-виразний компонент забезпечує впливовість мовлення через інтонацію, темп, паузи, жести та міміку, що особливо важливо для роботи з учнями, чия мотивація залежить від емоційного забарвлення комунікації. Рефлексивний компонент передбачає здатність критично оцінювати власні та чужі висловлювання, виявляти їхні сильні й слабкі сторони, що сприяє постійному саморозвитку педагога. Усі зазначені компоненти функціонують у тісному взаємозв'язку: когнітивні знання без практичного застосування залишаються теоретичними, а технічні навички без мотивації та ціннісного ставлення – формальними.

Відповідно до третього завдання досліджено психолого-педагогічні умови формування риторичної компетентності. однією з ключових умов є мотиваційна сфера, що визначає рівень активності студентів, їхнє прагнення до самореалізації та вдосконалення мовленнєвих навичок. Комунікативна готовність, яка включає впевненість у собі, здатність організувати мовлення та долати бар'єри спілкування, є важливою передумовою успішного публічного виступу. Водночас розвиток критичного мислення сприяє формуванню логічного, аргументованого та переконливого мовлення, що є основою риторичної майстерності. Не менш важливою умовою є оволодіння навичками емоційної регуляції, які допомагають студентам долати страх сцени та знижують рівень тривожності під час виступів. Сприятливе освітнє середовище, побудоване на принципах відкритості, взаємоповаги та підтримки, стимулює розвиток риторичних умінь і формує позитивну установку на

комунікацію. Індивідуалізація навчального процесу дозволяє враховувати особистісні особливості студентів, а інтерактивні методи – активізувати їхню участь у навчанні, сприяючи глибшому усвідомленню риторичних стратегій. Сукупність цих умов створює оптимальне підґрунтя для розвитку риторичної компетенції як важливої складової професійної підготовки педагога.

У відповідь на четверте завдання охарактеризовано сучасні підходи до формування риторичної компетентності. Установлено, що формування риторичної компетенції майбутніх учителів іноземних мов ґрунтується на поєднанні педагогічних, психологічних, лінгвістичних і риторичних знань, що зумовлює потребу в чітко визначених методологічних підходах. Комунікативний, компетентнісний, інтерактивний та діяльнісний підходи виступають як взаємодоповнюючі компоненти цілісної освітньої стратегії. Комунікативний підхід забезпечує орієнтацію на практичне використання мови у спілкуванні, формуючи здатність майбутнього педагога впливати на аудиторію, враховувати ситуацію спілкування та особливості адресата. Компетентнісний підхід спрямований на розвиток інтегрованих умінь і навичок, що охоплюють знання, діяльність, мотивацію та рефлексію, дозволяючи будувати індивідуальні траєкторії професійного зростання. Інтерактивний підхід активізує навчальний процес через діалог, співпрацю та моделювання реальних педагогічних ситуацій, що сприяє розвитку риторичних умінь у контексті живого спілкування. Діяльнісний підхід, своєю чергою, забезпечує наближення навчання до професійної практики, акцентуючи на мовленнєвих діях, таких як пояснення, аргументація, інструктаж і мотивація учнів. Синтез зазначених підходів створює методологічне підґрунтя для ефективного формування риторичної компетенції, яка є невід’ємною складовою професійної майстерності вчителя іноземної мови.

Відповідно до п’ятого завдання розроблена й апробована методика формування риторичної компетентності. У ході педагогічного експерименту встановлено, що в студентів експериментальної групи відбулося істотне

підвищення рівня сформованості риторичних умінь порівняно з контрольною. Найбільші позитивні зміни спостерігалися у комунікативному та рефлексивному компонентах, що свідчить про розвиток уміння аргументовано висловлювати власну позицію, аналізувати власне мовлення та адаптувати риторичні стратегії до ситуації спілкування. Отримані результати підтвердили доцільність поєднання теоретичних, практичних і діяльнісних компонентів у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. Запропонована методика є ефективним інструментом формування риторичної компетентності, сприяє розвитку комунікативної культури, професійної майстерності та педагогічної впевненості студентів.

Проведене дослідження підтвердило, що формування риторичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов є важливою складовою професійної підготовки. Запропонована методика, яка поєднує теоретичні знання, практичні завдання та інтерактивні технології, довела свою ефективність. Використання комплексу вправ, рольових ігор, дискусій, дебатів та проєктної діяльності сприяє розвитку когнітивних, комунікативних, рефлексивних та мотиваційних компонентів риторичної компетентності, підвищує готовність студентів до реальної педагогічної діяльності та формує їх як впевнених, компетентних і професійно підготовлених педагогів.

За результатами експерименту було розроблено наступні методичні рекомендації: 1. Включати риторичні вправи та завдання у навчальні дисципліни факультету іноземних мов як систематичну складову навчального процесу; 2. Використовувати інтерактивні та діяльнісні методи навчання (дискусії, дебати, рольові ігри, проєктна діяльність) для розвитку комунікативних та риторичних умінь; 3. Забезпечувати регулярну рефлексію студентів щодо власного мовлення та результатів навчання за допомогою портфоліо, самооцінки і взаємооцінювання; 4. Адаптувати зміст навчальних завдань до рівня підготовленості студентів та специфіки майбутньої професійної діяльності. 5. Продовжувати дослідження у напрямі розробки

інтегративних курсів, що поєднують риторику, комунікативні технології та педагогічні компетенції.

Результати дослідження можуть бути використані при організації навчального процесу факультетів іноземних мов, при розробці методичних матеріалів та інтеграційних курсів, а також у подальших наукових дослідженнях з питань розвитку риторичних умінь майбутніх педагогів.

Перспективу подальших досліджень становить розроблення інтегрованих курсів і цифрових навчальних ресурсів, спрямованих на розвиток риторичної компетентності у поєднанні з міжкультурною, комунікативною та педагогічною компетентностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіти: статті. Нариси. Інтерв'ю. Київ, 2004. 738 с.
2. Андрущенко В. П. Вчитель XXI століття: нова стратегія Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. *Вища освіта України*. 2016. № 4. С. 5-14. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2016_4_3 (Дата звернення 15.05.2025)
3. Андрущенко В. П. Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття. *Європейські педагогічні студії*. 2012. Вип. 1-2. С. 27-39: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epc_2012_1-2_8
4. Арістотель. Політика. Пер. з давньогр. Та передм. О. Кислюка. К, 2000. 239 с.
5. Бакум З. П., Пальчикова О. О., Костюк С. С. Навчання іноземних мов: крос-культурний підхід. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В, 2019. 288 с.
6. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
7. Біляєв О. М. Методика мови як наука. URL: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/Bilyaev_O.Language_Methodology_as_a_Science.pdf (дата звернення: 10.10.2025)
8. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Київ : Педагогічна думка, 2018. 284 с.
9. Беляєва О. Педагогічні здібності: витоки і сучасний стан дослідження у психолого-педагогічній літературі. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 7. С. 23-27 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2017_7_8 (дата звернення: 10.10.2025)
10. Бойчук Ю., Борисов В., Бережна С., Борисенко Н., Рибалко Л. Сковородинівський університет: підготовка вчителя попри війну. Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття». 2022. Вип. 5. С. 75-93. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(5\).2022.75-93](https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.75-93)

11. Бойчук Ю. Д., Гончаренко М. С., Тюріна Т. Г. Педагогіка духовності. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/12cb7b44-d3fd-45d8-b8f3-a79586d8b115/content> (дата звернення: 10.10.2025)
12. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ : Академія, 2003. 312 с.
13. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ : Вища школа, 2008. 278 с.
14. Гриньова В. М., Карпова Л. Г. Професійна компетентність учителя: суть, структура, умови формування. Харків, 2011. 109 с.
15. Гриньова М. Компетентнісний підхід у професійній підготовці, Полтава, 2019. 25 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9313/1/%D0%9A%D0%9F%D0%9F%D0%9F%20%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-2019.pdf> (дата звернення: 10.09.2025)
16. Гриценко Т. Б. Українська мова за професійним спрямуванням. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 624 с.
17. Гилярська О. І. Формування професійно-орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах. Дис..доктора філософії, Житомир. 2023. 354 с.
18. Глузман О.В.. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. Педагогіка і психологія. 2009. № 2, с. 51–61.
19. Голуб Н.Б. Соціолінгвістичні передумови навчання риторики майбутніх вчителів. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2009. № 1, с. 92–97. 252 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2009_1_23 [Дата звернення 12. 06/ 2025]
20. Жукова О. А. Дидактичні засади формування соціальної компетентності студентів класичних університетів засобами ігрових технологій: монографія. Харків: Видавництво «Мітра», 2019. 593 с.

21. Задорожна І. П. Компетентнісний підхід у сучасній системі мовної освіти. *Вісник КНЛУ*.2008. Вип 14. С. 10-14
22. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність. Київ : Либідь, 1997. 349 с.
23. Калініна Л. В., Климович Л. В. Бінарні заняття як ефективна форма розвитку цілісного сприйняття професії майбутніми вчителями іноземної мови. *Педагогічні науки: теорія та практика*, (1), 50-57. <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-1-07>
24. Карамушка Л. М. Психологічні засади організаційного розвитку. Кіровоград, 2013, 206 с.
25. Клочек Г.Д. Мистецтво сторітелінгу в сучасній педагогічній риторичі. *Дивослово: щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України*. 2015. № 9, с. 28–30.
26. Конєва М., Колтунова О. Практичні аспекти використання сучасних онлайн-платформ у професійній підготовці майбутніх філологів англійської мови. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія та методика викладання іноземної мови*. 2022. № 95. С. 110–118. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-95-11>
27. Клочек Г.Д., Баранюк О.Ф. Слово і слайд у лекції: проблеми синергетичного ефекту. Інформаційні технології і засоби навчання. № 72 (4). URL: https://www.researchgate.net/journal/2076-8184_Information_Technologies_and_Learning_Tools (дата звернення: 10.09.2025)
28. Корольова Н.Д., Гуменюк.І., Ангельська В.Ю. Аналіз дієвості впровадження GOOGLE презентації в навчальний процес в умовах дистанційної освіти. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Формування цифрового освітнього середовища професійного розвитку фахівців в умовах відкритого університету післядипломної освіти»* 21-22 червня 2022 р. С- 16-19.

31. Корчова О.М. Структурно-змістові складники риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6 (50). С. 196–205.
32. Корчова О.М.. Структурно-змістові складники риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6 (50). С. 196–205.
33. Красільнікова О.В.. Компетентнісний підхід як основа філософії освіти. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 1. С. 147–156.
34. Кузьміна Л.В.. Формування риторичної компетентності майбутніх фахівців залізничної галузі. В: К.Я. Климова, ред. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.)* Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, С. 80–85.
35. Кухаренко В. М., Березенська С.М., Бугайчук К.Л та ін.. Теорія та практика змішаного навчання. 2016. 284 с.
36. Литвин А. В., Руденко Л. А. Федюк Г. З. Принципи розвитку педагогічної майстерності вчителя. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2024. No 2 (4). С. 7–14.
37. Литвин А. М., Мацейко О. Методологічні засади поняття "педагогічні умови". *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43-63.
38. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 361 с.
39. Мартиненко С.М.. Особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до мовленнєво-риторичної діяльності. *Рідна мова*

- (*Квартальник українського вчительського товариства у Польщі*). 2013. № 19. С. 82–88. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/2979> (Дата звернення 15.09.2025)
40. Олійник В. В. Мотивація навчання у вищій школі. Київ : Каравела, 2019. 248 с.
41. Осова О. Формування гнучких комунікативних умінь у навчанні іноземної мови для професійних цілей. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія та методика викладання іноземної мови.* 2024. № 99. С. 126–132. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2024-99-16>
42. Павленко А. Розвиток освітніх особистісних результатів учнів сучасної початкової школи: компетентності і парадигми. *Молодь і ринок.* 2017. № 2. С. 13-16.
43. Павленко О. Сутність, структура та зміст іншомовної комунікативної компетентності. *Педагогічні науки.* 2018. № 71. С. 23-27 <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.77.239277>
44. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 141 с.
45. Ранюк О. П. Риторика – як важливий складник професійної підготовки філолога. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2014. Вип 17. С. 165-170.
46. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*». 2010. № 3. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/ (Дата звернення: 15.10.2025)
47. Савченко О. Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа.* 2015. № 3. С. 10-15
48. Савченко О. Я. Професійна підготовка вчителя : компетентнісний підхід. Київ : Педагогічна думка, 2012. 256 с.

49. Сагач Г. М. Риторика. Київ : Вища школа, 2000. 567 с.
50. Сафонова І. О. Діалог культур на аксіологічних засадах – мета – принцип формування міжкультурної компетентності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. Вип. 3. С. 146–157.
51. Семенов О. М. Культура наукової української мови. К., 2010. 216 с.
52. Сисоєва С. О., Н. Г. Батечко. Вища освіта України – реальні сучасного розвитку. Київ, 2011. 344 с.
53. Сисоєва С. О. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Київ : Педагогічна думка, 2013. 368 с.
54. Сисоєва С. О., Соколова І. Теорія і практика вищої освіти. 2016. 338 с.
55. Сисоєва С.О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу Хмельницький : ХГПА, 2008. 324 с
56. Сахарова О. М. Використання цифрових інструментів під час дистанційного навчання. Модернізація змісту професійної освіти в умовах євроінтеграції України: матеріали IV Всеукраїнської наук-пр. конф (м. Київ, 17 квітня 2024). С. 139-142.
57. Чайка О. Теорія і практика виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів. Дис.. докт.наук. Київ, 2024. 612 с.
58. Чайка О. М. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчої самостійності студента-філолога. *Український державний університет імені Михайла Драгоманова* URL: <https://enpuir.npu.edu.ua> > handle > Чайка (дата звернення: 13.09.2025)
59. Чернишова С. О., Токменко О. П., Сидоренко О. А. Сучасні технології та стратегії в онлайн викладанні іноземної мови. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2021. № 3(31). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092021/7678
60. Чернишова Т. О. Доцільність упровадження курсу риторики в підготовку майбутніх офіцерів. Системи обробки інформації : зб. наук. праць.

Харків : Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 2015.
Вип. 11 (136). С. 221–223..

61. Чобітько М.Г. Технології особистісно-орієнтованої професійної освіти. К., 2005. 88 с.

61. Шевцова Л. С., Валенкевич О. В. Особливості формування риторичної компетентності у майбутніх учителів-філологів. *Педагогічна інноватика: сучасність і перспективи*. 2025. № 10. С. 156-161 DOI [10.32782/ped-uzhnu/2025-10-26](https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2025-10-26).

62. Янц Н. Риторична компетентність як складова професійної компетентності соціального педагога. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 33. С. 174-182.

63. Arnold J., Brown H. D. A Map of the Terrain. *Affect in Language Learning*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. P. 1–24.

64. Aristotel. *Rhetoric*. Cambridge : Harvard University Press, 2010. 350 p.

65. Barthes R. *The Rhetoric of the Image*. New York : Hill and Wang, 2017. 198 p.

66. Booth W. C. *The Rhetoric of Rhetoric: The Quest for Effective Communication*. Oxford : Blackwell, 2004. 256 p.

67. Brookfield S., Preskill S. *Discussion as a Way of Teaching: Tools and Techniques for Democratic Classrooms*. 2nd ed. San Francisco : Jossey-Bass, 2016. 320 p.

68. Brown H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. New York : Pearson, 2014. 410 p.

69. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. 1 (1). P. 1–47.

70. Creswell J. W. *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. 6th ed. Boston : Pearson, 2018. 640 p.
71. Dörnyei Z. *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 165 p.
72. Facione P. A. *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. Insight Assessment, 2020. 28 p.
73. Fullan M. *The New Pedagogy for Deep Learning*. Thousand Oaks, CA : Corwin, 2013. 280 p.
74. Habermas J. *The Theory of Communicative Action*. Boston : Beacon Press, 2015. 420 p.
75. Hall E. T. *Beyond Culture*. New York : Anchor Books, 1989. 298 p.
76. Hampel R., Stickler U. *Developing Online Language Teaching: Research-Based Pedagogies and Practices*. London : Palgrave Macmillan, 2015. 260 p.
77. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. London : Longman, 2015. 448 p.
78. Hymes D. On Communicative Competence. *Sociolinguistics*. 1972. P. 269–293.
79. Johnson D. W., Johnson R. T., Smith K. A. *Active Learning: Cooperation in the College Classroom*. 3rd ed. Edina, MN : Interaction Book Company, 2014. 376 p.
80. Johnson R., Smith M. *Teaching Rhetoric in Higher Education*. Oxford : Oxford University Press, 2018. 320 p.
81. Jones K. *Simulations in Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 78 p.
82. Kennedy R. In-Class Debates: Fertile Ground for Active Learning and the Cultivation of Critical Thinking and Oral Communication Skills. *IJTLHE*. 2007. Vol. 19 (2). P. 183–190.

83. Kolb D. A. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. 2nd ed. New Jersey : Pearson Education, 2015. 390 p.
84. Lazarus R. S. *Emotion and Adaptation*. New York : Oxford University Press, 1991. 557 p.
85. Littlewood W. *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 142 p.
86. Mayer R. E. *Multimedia Learning*. 3rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 424 p.
87. Paul R., Elder L. *The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools*. 8th ed. Foundation for Critical Thinking, 2019. 52 p.
88. Perelman Ch., Olbrechts-Tyteca L. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame : University of Notre Dame Press, 2006. 480 p.
89. Richards J. C., Rodgers T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 328 p.
90. Richards J. C. *Curriculum Development in Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 285 p.
91. Scrivener J. *Learning Teaching*. 3rd ed. London : Macmillan Education, 2011. 432 p.
92. Thomas M. *Project-Based Language Learning with Technology*. New York : Routledge, 2017. 252 p.
93. Thornbury S. *How to Teach Speaking*. London : Pearson Longman, 2005. 156 p.
94. Ur P. *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 385 p.
95. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge : Harvard University Press, 1978. 174 p.
96. Wetzel A. *Rhetoric and Pedagogy*. London : Routledge, 2015. 215 p.

ABSTRACT

The master's thesis is devoted to the theoretical substantiation and experimental verification of the effectiveness of methods for developing rhetorical competence in future foreign language teachers. The paper reveals the essence and structure of rhetorical competence as an integral component of professional training, emphasizing its importance in the communicative activity of a modern teacher.

The first chapter analyzes the theoretical foundations of rhetoric as a science and pedagogical discipline, examines the main approaches to defining rhetorical competence, and outlines the conditions and principles of its formation in the process of professional training of future teachers.

The second chapter presents the methodological basis for developing rhetorical competence, highlighting effective pedagogical conditions, techniques, and strategies. Special attention is paid to the creation and implementation of a set of exercises aimed at improving students' rhetorical skills and abilities, as well as fostering their communicative creativity.

The third chapter describes the stages and results of a pedagogical experiment conducted among students of philological faculties. The findings demonstrate a significant positive dynamic in the development of rhetorical competence in the experimental group compared to the control group, confirming the effectiveness of the proposed methodology.

The research results contribute to the theory and practice of professional training of future foreign language teachers and can be used in higher education institutions for developing curricula, teaching materials, and practical courses in rhetoric and communication.

Key words: rhetorical competence, foreign language teacher, professional training, communication, pedagogical experiment, methods and techniques, speech development.